

Dječji roman u nastavnim područjima hrvatskog jezika: na primjeru romana "Koko i duhovi" Ivana Kušana

Guliš, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:352289>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Josipa Guliš

**Dječji roman u nastavnim područjima
Hrvatskoga jezika
(Na primjeru romana „Koko i duhovi“ Ivana Kušana)**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Josipa Guliš
Matični broj: 0009076570

Dječji roman u nastavnim područjima
Hrvatskoga jezika
(Na primjeru romana „Koko i duhovi“ Ivana Kušana)

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Karol Visinko

Rijeka, 01. rujna 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Dječji roman u nastavnim područjima Hrvatskoga jezika: Na primjeru romana „Koko i duhovi“ Ivana Kušana* izradio/la samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Karol Visinko.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Josipa Guliš

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DJEČJA KNJIŽEVNOST	3
2.1. Povijest dječje književnosti	4
2.2. Književne vrste u dječjoj književnosti.....	9
3. DJEČJI ROMAN U OSNOVNOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU.....	12
3.1. Dječji roman u kurikulumu.....	15
4. IVAN KUŠAN: „KOKO I DUHOVI“	18
5. „KOKO I DUHOVI“ U NASTAVNIM PODRUČJIMA HRVATSKOGA JEZIKA	22
5.1. Nastavno područje književnost i stvaralaštvo	22
5.1.1. Sat lektire.....	22
5.2. Nastavno područje jezik i komunikacija	27
5.2.1. Prezent.....	29
5.2.2. Pridjevi	31
5.2.3. Prilozi	33
5.2.4. Veznici	36
5.3. Nastavno područje kultura i mediji	39
5.4. Jezično izražavanje	44
5.4.1. Stvaralačko prepričavanje	45
5.4.2. Opisivanje osobe	47
5.4.3. Dopisivanje – elektroničko pismo.....	50
6. ZAKLJUČAK	53
7. LITERATURA.....	55
8. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI.....	57

1. UVOD

Dječja književnost nešto je na čemu smo svi odrastali i s čime smo se susretali od početaka naših života. To nisu samo romani i bajke, već i sve one dječje uspavanke, brojalice pa i legende i mitovi koje su nam pričali roditelji i stariji. Dječja književnost, koliko je god osporavali, ipak postoji i potrebna nam je. Pojavila se krajem 17. stoljeća s nabožnim i pedagoškim djelima, a do 20. je stoljeća razvila široku, raznovrsnu paletu književnih vrsta i žanrova. Sve što postoji u književnosti za odrasle postoji i u dječjoj književnosti, s time da u nju spadaju i pojedine vrste kojih književnost za odrasle nema. Ponuda dječjih djela raznovrsna je, bogata i iznimno vrijedna, i nužno ju je uključivati u nastavu.

Nastavni predmet *Hrvatski jezik* jedan je od glavnih predmeta u školama i ima niz benefita koje donosi. Među njima najznačajnije je probuditi učenikov interes za književnoumjetničku riječ i stvoriti naviku čitanja, a to se postiže aktivnim čitanjem raznovrsnih tekstova. Nastavni predmet *Hrvatski jezik* ima tri nastavna područja: književnost i stvaralaštvo, hrvatski jezik i komunikacija te kultura i mediji. Svaki dio jednako je važan u nastavi, a danas se sve više teži njihovom međusobnom povezivanju.

U ovom sam diplomskom radu nastojala prikazati koliko je dječja književnost tematski, žanrovski i vrstovno bogata te koliko je važno takva djela uključivati u nastavu *Hrvatskoga jezika*. Na primjeru romana „Koko i duhovi“ Ivana Kušana prikazat će se različite mogućnosti uključivanja navedenog romana u poučavanje. Osim interpretacije romana, koji učenicima 5. razreda osnovne škole čini obvezno lektirno djelo, pojedini ulomci romana poslužit će kao lingvometodički predložak u poučavanju jezičnih pojava koje učenici 5. razreda uče. Također ćemo prikazati i pripremu za sat kulture i medija gdje učenici uče pojam igranoga filma, a s istim se i susreću, to jest gledaju cjeloviti igrani film „Koko i duhovi“. Na samom kraju navedeni se roman povezuje s oblicima jezičnoga izražavanja: stvaralačkim prepričavanjem, opisivanjem i dopisivanjem.

Ovim radom nastojalo se prikazati koliko jedno djelo ima široku namjenu, a koliko nastava *Hrvatskoga jezika* ujedno pruža široke mogućnosti za integraciju djela u poučavanje. Dječji roman neće počivati samo na književnoj interpretaciji, a time učenici čitanje romana više neće vidjeti samo kao ne toliko omiljenu obvezu, već kao važan izvor informacija i novih znanja.

2. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Dječja književnost pripada nacionalnoj književnosti. Teme o kojima se govori u dječjim djelima ne razlikuju se mnogo od nacije do nacije. *Nacionalna je dječja književnost djetetu sama po sebi bliska, a jednako su mu bliski i najbolji strani autori sa svojim opće-dječjim ostvarenjima.* (Crnković 1982: 13) Govorimo li o definiciji dječje književnosti, nju ćemo s lakoćom odrediti kao književnost za djecu. No, takva nam definicija otvara brojna pitanja poput toga koje dobne skupine spadaju u djecu, mogu li takva djela čitati i odrasli, jesu li takva djela napisali isključivo dječji autori i autorice? Mnogi se stručnjaci razlikuju u svojim definicijama. Milan Crnković i Dubravka Težak u svom djelu iznose niz različitih definicija dječje književnosti, no navode kako su za njeno jasnije i točnije određenje važna tri pojma: književnost, djeca, namjena. (Crnković, Težak 2002: 7) Definicija književnosti kao umjetnosti riječi može se preslikati i na dječju književnost. Sve što vrijedi za književnost uopće, vrijedi i za dječju književnost. Svakako postoje i ona kvalitetnija i ona manje kvalitetna djela. Važno je da ta djela privlače pozornost djece i da udovoljavaju njihovim potrebama i interesima. *Djeca su ljudi koji još nisu dostigli zreli stupanj tjelesnog i duševnog razvoja.* (Crnković, Težak 2002: 8) Dječji pogled na svijet i dubina njihove percepcije sasvim je drugačija od odrasle. Sasvim je jasno kako dijete ne može čitati baš svako djelo i kako su djela dječje književnosti potrebna tijekom njihova odrastanja. Iako je početak dječje književnosti lako odrediv i stavljen u predškolsko vrijeme, završetak je mnogo teže odrediti. Crnković i Težak ističu kako su raniji autori djela namjenjivali djeci do 16. godine, no u novije je vrijeme ta granica pomaknuta na 13 godina. (Crnković, Težak 2002: 9) U skladu s navedenim, Crnković daje definiciju dječje književnosti koja obuhvaća upravo ona važna tri pojma: književnost, djecu, namjenu. *Što je, dakle, dječja književnost? To je posebni dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi (grubo uzevši od 3. do 14. godine), a koja su*

svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob, potrebna za estetski i društveni razvoj djece, te ih gotovo isključivo ili najviše čitaju djeca. (Crnković 1982: 5-6) U najvećem će broju slučajeva sam autor svjesno namijeniti svoje djelo djeci i pisati za njih, no moguće je i da pojedina djela namijenjena odraslima s vremenom postanu dječja. Također, djelo može izdati i dječji nakladnik i ono može doći na police dječjeg odjela knjižnice, a može ga izdati i koji drugi nakladnik te biti smješten na polici odjela za odrasle. Ponekad je doista teško odrediti što koje dijete može i trebalo bi čitati, stoga je možda najlakše dati upravo njima na odabir. Što djeca mogu i trebala bi čitati na najbolji način opisuju riječi Jelice Belović-Bernadzikowski, što ih donosi Muris Idrizović u svom djelu: *Slog neka je djetinji, ali ne djetinjast ... sve što djeci dajemo za čitanje, a osobito poeziju, mora biti umjetničko djelo ... djeca uopće čitaju više srcem, nego razumom i pravu estetsku nasladu može dijete da ima samo pri onakvom štivu, koje razumije i koje nije iznad njegova shvaćanja.* (Idrizović 1984: 318)

2.1. Povijest dječje književnosti

Počeci dječje književnosti smještaju se na kraj 17. stoljeća. Djeca u tom stoljeću književnost upoznaju putem usmene književnosti i brojnih mitova, legendi, bajki, pripovijedaka, šala, anegdota i narodne poezije. Uz to, djeca su često sudjelovala u vjerskim, crkvenim obredima ili su im roditelji čitali životopise svetaca. (Crnković, Težak 2002: 40) U 17. stoljeću počinju se tiskati prve knjižice namijenjene narodu. Osim narodne, kasnije se javlja i umjetnička priča namijenjena djeci. Prvo djelo namijenjeno djeci, kratki katekizam s ciljem vjerskog poučavanja, napisao je engleski svećenik John Cotton. To je djelo prvenstveno namijenjeno odgoju djeteta u duhu vjere. Međutim, djelo koje nam prvo pada na pamet kada pomislimo na dječju književnost jest ono s kojim se

dijete najranije susreće, a to je slikovnica. Prvu slikovnicu, koja više nalikuje slikovnom udžbeniku, napisao je Jan Amos Komensky. (Crnković, Težak 2002: 42) U tom početnom 17. stoljeću izašla su brojna vrijedna djela dječje književnosti, no među najznačajnija i najpopularnija djela spadaju basne Jeana de La Fontainea i dječje umjetničke priče Charlesa Perraulta. Stoljeće 18. nastavlja djelatnost započetu u prethodnom stoljeću te se i dalje najviše izdaju djela nabožne tematike, katekizmi, pedagoška djela, odnosno moralne priče i pripovijetke. *Shema takvih priča ili pripovijedaka je jednostavna. Postoje Dobri i Loši, Siromašni i Bogati, Sebični i Dobročinitelji. Dobri trpe i prolaze kroz sve moguće muke, ali budu nagrađeni za svoju dobrotu. Loši rade po svojoj volji i uživaju, ali budu kažnjeni.* (Crnković, Težak 2002: 48) Cilj takvih djela bio je pružiti djeci primjer iz života koji će im dati pouku, a obzirom da je shema bila zadana, djela su se masovno pisala i tiskala. Ipak, 18. stoljeće imalo je dva važna događaja za dječju književnost: početak umjetničke dječje poezije i pojava avanturističkog romana. U tom se kontekstu avanturističkog romana izdvaja Daniel Defoe s *Robinsonom Crusoeom*. (Crnković, Težak 2002: 49) Stoljeće s najvećim djelima dječje književnosti bilo je 19. stoljeće. To su stoljeće obilježila velika imena: Jacob i Wilhelm Grimm, Hans Christian Andersen, Charles Dickens, Jules Verne, Lewis Carroll, Mark Twain, Oscar Wilde. Uz ta se imena vežu i značajna djela, prije svega pojavljuje se umjetnička priča, znanstveno-fantastični roman, roman o djetinjstvu, fantastična priča. *U svim su se vrstama pojavila neprijeporna umjetnička djela, sjajni su pisci svjesno pisali za djecu, nakladnici su uspješno poslovali dječjim knjigama, razvile su se dječje knjižnice i knjiga je lakše nego prije dolazila do djece.* (Crnković, Težak 2002: 51) Sve što je u 19. stoljeću započeto, nastavilo se i tijekom 20. stoljeća. Dječja je književnost od početaka pa sve do 20. stoljeća bila isključivo pedagoška. Sada se sve veći naglasak stavlja na zabavna dječja djela. (Težak 2008: 110) To je stoljeće prije svega obilježilo veliko djelo Franka Lymana Bauma *Čudnovati čarobnjak iz Oza* i Jamesa Matthewa Barrieja *Petar Pan ili dječak koji ne želi rasti*. Svakako vrijedi

spomenuti i prva velika djela za djecu švedskih, mađarskih, njemačkih pa i hrvatskih autora. Književnost namijenjena djeci pojavila se krajem 17. stoljeća s malim, ali značajnim djelima te je do današnjih dana donijela niz vrijednih djela raznih autora i raznih žanrova.

Dječja književnost u Hrvatskoj javlja se nešto kasnije nego što je započela u svijetu. Riječ je o razmaku od gotovo stotinu godina. Više je razloga tolikomu kašnjenju. Prije svega, Crnković i Težak veliku kritiku upućuju Mediteranu koji u vrijeme renesanse i baroka nije mario za djecu, tako u to vrijeme nije objavljeno ni jedno djelo namijenjeno djeci. Razlog je i veliko siromaštvo, brojni ratovi koji su se vodili, manjak tiskara i naklada te borbe koje su se vodile oko pitanja književnog jezika. Čitavo 19. stoljeće koje je, kao što smo vidjeli, u svijetu bilo iznimno plodonosno dječjom književnosti, u Hrvatskoj su se vodile brojne bitke, što je uvelike usporilo produkciju dječjih djela. *Kad bismo početak hrvatske djeci namijenjene pisane književnosti označili dijelom Antuna Kanižlića Obilato mliko duhovno (1754.), hrvatska bi dječja književnost započela knjigom gotovo jednakom po naslovu i sadržaju kao i svjetska, samo stotinu godina kasnije.* (Crnković, Težak 2002: 121)

Periodizaciju hrvatske dječje književnosti preuzimamo prema Milanu Crnkoviću. On je faze dječje književnosti podijelio obzirom na godine, prema reprezentativnim djelima i njihovim autorima ili jednostavno po brojevima: prvo, drugo, treće i četvrto razdoblje. Prvo razdoblje obuhvaćalo bi sam početak pojave dječje književnosti pa sve do 1913. godine. Glavni predstavnik toga razdoblja je Ivan Filipović s *Malim tobolcem*. Drugo razdoblje trajalo je od 1913. do 1933. godine u kojem se javlja velika autorica Ivana Brlić-Mažuranić sa *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*, ali i brojnim drugim djelima. Treće razdoblje obuhvaća period od 1933. do 1956. godine, u tom se razdoblju javlja Mato Lovrak i njegova *Družba Pere Kvržice*. Četvrto razdoblje traje od 1956. pa sve do danas, a obilježila ga je zbirka poezije *Prepelica* Grigora Viteza. (Crnković, Težak 2002: 125)

Uz ime Ivana Filipovića redovno stoji pokretač i organizator. Njegov *Mali tobolac* označio je početak hrvatske dječje književnosti, no Filipović se istakao i brojnim aktivnostima vezanima uz dječju književnost. Pisao je izrazito didaktičnu poeziju za djecu i u njima gotovo i nije bilo estetske vrijednosti. *Činjenica je da Filipović svoje pjesme namjenjuje djeci te su one, sa svim svojim manama, dječje, a njima ujedno udara temelj hrvatskoj dječjoj poeziji i određuje joj smjer razvoja za duga vremena.* (Crnković, Težak 2002: 132) Osim poezije kojom je Filipović utro put dječjoj književnosti, prvo razdoblje obilježila je i dječja narodna priča. S narodnom su se pričom djeca susretala od malih nogu, a na umjetničku priču morali su čekati sve do kraja 19. stoljeća. Većina narodnih, a i umjetničkih priča objavljivana je u časopisima. (Crnković 1982: 4) Upravo je prvo razdoblje bilo najbogatije dječjim časopisima. Uz Filipovićeve *Bosiljak*, javila su se još dva časopisa: *Smilje* i *Bršljan*. U njima su se ostvarili svi dječji pisci toga vremena, rijetko tko je objavljivao svoje zbirke i djela. Časopis *Smilje* izlazio je najdulje od navedenih časopisa, od 1873. neprekidno je izlazio sve do 1945. godine. Bio je namijenjen djeci do 12 godina, a osim poezije, narodnih priča, pripovijedaka i basni, donosio je i štivo namijenjeno školama i obrazovanju te zabavan dio sa zagonetkama, križaljka, rebusima. (Crnković, Težak 2002: 146) Časopis *Bršljan* izlazi iste 1873. godine, no njegov je vijek završio već 1903. godine. *Bršljan sav prostor; uz gdje koji znanstveno-popularni članak, možda jednom u svakom broju, prepušta književnosti, njegujući uglavnom pripovijetku.* (Crnković, Težak 2002: 148) *Bosiljak* je bio najmanje dječji od navedenih časopisa: *Zadaća ovog lista polag podnešenoga programa ima biti, da na temelju i u duhu kršćanske prosvjete u mladeži budi nadahnuće svemu, što je dobro i plemenito, da je podtiče na svestrani napredak na polju umnom i stvarnom, da u njoj goji ljubav prema svomu rodu i domu, da ju napokon jača u svakom kreposnom, poštenom i značajnom djelovanju i nastojanju.* (Idrizović 1984: 48)

Prvo, pripremno razdoblje s nizom djela odgojnog karaktera, a malim brojem velikih autora, trajalo je dugo. No, drugo razdoblje 1913. godine započinje

velikim imenima: Ivana Brlić-Mažuranić, Jagoda Truhelka, Vladimir Nazor. Prije svega, brojni časopisi koji su služili produkciji dječje književnosti sada gube svoju ulogu jer se javljaju opsežnija djela, odnosno romani i dulje pripovijetke koji se tiskaju u zasebnim knjigama. Ivana Brlić-Mažuranić istakla se, ne samo zbirkom priča *Priče iz davnine* i romanom *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, već i svim drugim djelima i porukom koju šalje mladom čitatelju. Uza sva ta velika imena, najveće postignuće drugoga razdoblja je *izlazak hrvatske dječje književnosti iz diletantizma i fragmentarnih vrednota u pravu književnost*. (Crnković, Težak 2002: 251-252) Treće razdoblje obuhvaća svega dvadesetak godina, a u tom je periodu i razdoblje Drugog svjetskog rata (1941.-1945.) kada nije izlazilo mnoštvo dječjih djela, već su djela bila u službi političkih ciljeva. Ipak, i u tako kratkom vremenu, otkriveno je nekoliko velikih djela. Već 1933. godine izlaze dva romana Mate Lovraka: *Djeca Velikog Sela* (kasnije *Vlak u snijegu*) i *Družba Pere Kvržice*. Dok nas je drugo razdoblje vodilo u grad, Lovrak nas svojim romanima vraća u selo i u seoske dječje družine. (Crnković, Težak 2002: 349) Posljednje, četvrto razdoblje započinje zbirkom pjesama Grigora Viteza, a uz njega se javljaju i imena Ivana Kušana i Milivoja Matošca. Uz njih, tu se spominje i Zvonimir Balog, te pojedini povjesničari književnosti smatraju kako bi se četvrto razdoblje moglo podijeliti na dva dijela, odnosno na dva autora: Grigora Viteza i Zvonimira Baloga. (Crnković, Težak 2002: 398) U dječju književnost 70-ih godina 20. stoljeća počinju ulaziti nove teme vezane uz zaštitu okoliša, rasnu diskriminaciju, problematiku spola i osobito žensku emancipaciju, a uz to javljaju se i tabu teme. Takvi romani, koji sve više eksperimentiraju s formom i žanrovima, namijenjeni su djeci starijoj od 12 godina. (Težak 2008: 110)

Iz navedene kratke periodizacije hrvatske književnosti vidljivo je kako je započela dosta kasno i kako je bilo mnogo poteškoća unutar države što je usporavalo i onemogućavalo njen puni razvoj. Ipak, i to je kratko razdoblje uspjelo iznjedrili nekoliko velikih dječjih autora i vrijednih umjetničkih djela u kojima djeca rado uživaju.

2.2. Književne vrste u dječjoj književnosti

Književnost za djecu moguće je podijeliti na rodove, vrste i podvrste. U dječjoj se književnosti javljaju gotovo iste vrste i podvrste kao i u književnosti za odrasle, samo što su različito raspodijeljene. Također, dječja književnost obuhvaća pojedine vrste kojih u književnosti za odrasle ne možemo pronaći. Glavne vrste dječje književnosti mogu se podijeliti u dvije skupine, a ono što te skupine međusobno razlikuje jest što se vrste prve skupine smatraju pravom dječjom književnosti, a one iz druge skupine tek su granične, odnosno te vrste ne zadovoljavaju sva tri kriterija koja bi djelo za djecu trebalo ispunjavati. U prvu skupinu ubrajaju se slikovnica, dječja poezija, priča, dječji roman, a u drugu skupinu ulaze basna, roman o životinjama, avanturistički roman, povijesni roman, znanstvena fantastika te putopisi i biografije. (Crnković 1982: 8) Slikovnica je prvo djelo s kojim se dijete susreće još u doba kada i ne može čitati, već samo promatra fotografije. Interes za slikovnicu prestaje upravo u trenutku kada dijete počinje samostalno čitati, najčešće u drugom razredu osnovne škole. Najveći interes za slikovnicom je od treće do četvrte godine. *Slikovnica nije čista književna vrsta, nego kombinacija likovnog i književnog izraza.* (Crnković, Težak 2002: 15) Dječja poezija prvi su umjetnički uradci koji u podlozi imaju nekadašnje usmene pjesme, koje su odrasli rado pjevali djeci kao uspavanke. Time su djeca već odmalena upoznata i suživljena s poezijom. Također, dijete već u trećoj godini života uči i znade napamet niz pjesmica s kojima se susretalo u obitelji, a kasnije i u vrtiću i školi. Uloga pjesama oduvijek je da uspavljuje i umiruje dijete, a ponekad se koristi i u svrhu igre. Tematski je vezana uz areal u kojem se dijete kreće, a nastoji potaknuti njegovu senzibilnost, osjećaje, empatiju. *Dječja poezija je poezija koja sudjeluje u stvaranju, izgradnji i odvijanju djetinjstva.* (Crnković, Težak 2002: 20) S druge strane, dječja je priča najčešća vrsta dječje književnosti. Djeca se s pričom susreću već u trenutcima usvajanja jezika i čitanja, a ne napuštaju ju ni u posljednjoj fazi svoga djetinjstva. Ono bez čega priča nikako ne može funkcionirati jest element fantastike i irealnoga. Dijete

svijet shvaća drugačije od odrasloga čovjeka i njemu je potrebno u pričama vidjeti fantastična bića poput divova, zmajeva, vila, patuljaka, životinja koje govore, itd. Govoreći o priči, već smo spomenuli kako postoji narodna i umjetnička priča te da umjetnička priča izrasta iz narodne. (Crnković, Težak 2002: 22) Bajka, odnosno sama umjetnička priča ima zadanu strukturu. Fantastični elementi nužno se pojavljuju, najčešće to budu životinje koje govore ili se velike udaljenosti svladavaju brzo i jednostavno. Likovi su nositelji dobrih ili loših osobina pa će tako i pouka, sretan kraj biti jasan: dobro će uvijek pobijediti zlo. Djeca najveći interes za bajkom pokazuju od četvrtke pa sve do osme godine života. S osmom godinom počinju se javljati želje za nešto opsežnijim dječjim knjigama. Dječji roman, još se naziva i romanom o djetinjstvu, javlja se u drugoj polovini 19. stoljeća. Najveći boom dječjih romana o djetinjstvu dogodio se u 20. stoljeću, a danas su postali glavna vrsta školskih lektira. Djeca ih čitaju sve do puberteta. Milan Crnković te romane naziva realističnim, ne u smislu pripadnosti književnom razdoblju realizma, već u činjenici da u njima nema fantastičnih elemenata, nego nastoje što vjernije oslikati zbilju. (Crnković 1982: 117) Osim romana o djetinjstvu, djeca susreću i razne druge podvrste romana, no o njima će više riječi biti u nastavku. Osim poezije i proze, djeci na raspolaganju, iako vrlo rijetko, stoje i dramska djela. Većina djela napisana kao dramska kasnije su pretvorena u priču ili pripovijetku, kao što je sudbina bila s Barrijevim *Petrom Panom*. U dramska djela prvenstveno se ubrajaju igrokazi kojih u novije vrijeme ima ponešto, međutim i dalje će se radije pisati priče, nego igrokazi. (Crnković 1982: 10) Djeca, osobito ona starija od 13 godina, čitaju i putopise, biografije i istraživanja. Takva djela djeci pružaju zanimljive znanstvene podatke sa svojih ekspedicija ili iz svoga života. Očito je da su takva djela poučna jer utječu na *stjecanje i obogaćivanje znanja, razvijanje ljubavi za nauku, oduševljavanje za velike pothvate koji traže i velike žrtve, analiziranje učeničkih sklonosti prema prirodnim naukama, formiranje karaktera*. (Crnković 1982: 207)

Postoje razni žanrovi, vrste i podvrste dječje književnosti. Djeci su na raspolaganju brojna djela koja mogu birati prema vlastitim interesima, a ponekad ona ovise i o njihovoj dobi. Nužno je da ta djela, uz to što su zabavna, budu i poučna djeci i da uz njih mogu štošta naučiti o svijetu u kojem se nalaze.

3. DJEČJI ROMAN U OSNOVNOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

O dječjem romanu već je bilo riječi u prethodnom poglavlju. Sada ćemo nešto detaljnije ući u definiciju i osnovne karakteristike dječjeg romana, a navest ćemo i razne podvrste romana koje djeci stoje na raspolaganju. Ono što dječji roman jest u literaturi nastojat ćemo povezati s onime što o romanu uče učenici viših razreda osnovne škole te s kojim se dječjim romanima, bilo u ulomcima ili cjelovitima, susreću u nastavi.

Dječji roman produkt je 19. stoljeća što znači da je relativno mlada vrsta. Još se uvijek u literaturi o vrstama i podjelama romana ne može pronaći naziv dječji roman. Brojna stručna djela koja donose tipologiju i vrste romana na svojim stranicama ne spominju dječji roman. Ivo Zalar tvrdi kako bismo pojam dječjeg romana mogli pronaći *u okviru podvrste zvane moralno – didaktički roman*. (Zalar 1983: 6) Ipak, veliki procvat dječjih romana u 20. stoljeću promijenio je gledište. O dječjim se romanima počelo sve više pisati. *Dječji roman je slojevita pripovjedna vrsta dječje književnosti, u kojem su glavni likovi djeca, sa svim svojim doživljajima, strepnjama i nadama*. (Hranjec 1998: 9) Karakteristike romana općenito imaju i svi romani za djecu, samo je u njima ostvareno na drugačiji način nego u romanima za odrasle. Fabula u dječjim romanima nije složena, već je jednostavna s linearnim protokom radnje. Mladom čitatelju mora biti protočna i jednostavna za razumjeti, inače dijete gubi interes ako se mora dublje zamisliti nad djelom ili ga ne može sasvim razumjeti. U novije se vrijeme mogu pronaći i primjeri defabuliranja i unošenja modernističkih elemenata, međutim, najvažnije je da roman nudi neko zbivanje. (Zalar 1983: 9) Lik u tim romanima najčešće je dječak smješten u okvire svoje školske družine ili družine u svom selu ili gradu. Ujedno će taj dječak i biti samoprozvani vođa te družine. Glavni lik sa svojom družinom prolazi niz avantura i pustolovina u kojima pokazuju svoju snalažljivost, znanje, ali i kolegijalnost. *Nisu to više modeli za dobar kršćanski odgoj, mladi primjerci budućih dobrih i uzornih građana, nego*

mali buntovnici, koji se ne mire s društvenim konvencijama i običajima, nego otvoreno i slobodno, prirodno i iskreno iznose svoje misli i shvaćanja, neopterećeni različitim obzorima, baš kao prava djeca. (Zalar 1983: 10) Nezanemariv element je i avanturizam. Za djecu je prirodno da neprestano sanjare o avanturama, neobičnim zgodama i da će u romanima uvijek tražiti baš taj dio. Moguću monotonost svakodnevice žele zamijeniti neprestanom kretnjom, promjenom, djelovanjem. (Zalar 1983: 13) Dječji se roman u svim područjima odlikuje jednostavnošću i igrom. Igra je upravo ono što potpuno pripada djetetu. Djeca neprestano žude i maštaju o igri, i sudjeluju u njoj. *U igri se ostvaruje potpunost djetinjstva. Igra je način dječje spoznaje i zaborava svijeta i života.* (Zalar 1983: 15)

U dječjoj se književnosti, s procvatom romana, pojavio niz različitih podvrsta. Stjepan Hranjec u svojoj knjizi izdvaja sljedeće podvrste hrvatskog dječjeg romana: realistički, povijesni, ratni, roman u trapericama, socijalno-psihološki, akcijski, bajkoviti, kriminalistički, animalistički, znanstveno-fantastični, autobiografski, ljubavni, humoristički i ludistički dječji roman. (Hranjec 1998: 38) Realistični romani obuhvaćaju sve one prve dječje produkte u kojima se nastojala oponašati zbilja i izbaciti bilo kakva potreba za fantastičnosti. Jedino bismo realistični roman mogli smatrati pravom dječjom podvrstom, ostale podvrste su tek granične. Za povijesne se romane smatralo kako ne mogu biti dječji i u tomu je bilo ponešto istine. Povijesni romani nisu prvenstveno namijenjeni djeci, no s vremenom su, radi napetosti i avanturizma, uvrštavani na popise lektira i time postali dječja svojina. *Ukratko, naglašeno emotivno, a ne hladno objektivno, oblikovanje, premodeliranje činjenica, događaja i osoba iz hrvatske prošlosti – to je dječji povijesni roman u hrvatskoj književnosti.* (Hranjec 1998: 82) Za ratne bismo romane tek pomislili kako nisu namijenjeni djeci, no postoji niz upravo dječjih romana u kojima je glavna tema rat u Hrvatskoj. Takvi se romani javljaju nedugo nakon što je rat završio, a žele pokazati kako je on obrisao nečije djetinjstvo. Takvi se romani nazivaju ratnim dječjim romanima ili

dječjim romanima s tematikom narodnooslobodilačke borbe. (Zalar 1983: 45) Roman u trapericama pojavljuje se pedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj i namijenjen je prvenstveno nešto starijoj djeci. Takvi se romani vrlo rado čitaju radi humora, specifičnog jezika i bunta koji u njima prevladava, a specifičan naziv dobili su upravo prema odjevnom predmetu – trapericama, koji je u to vrijeme iznimno popularan. Međutim, za njih traperice nisu samo odjevni predmet, već stav prema svijetu. (Hranjec 1998: 136, 137) Socijalno-psihološki dječji romani, jednako kao i ratni, progovaraju o surovosti svakodnevice, životu u siromaštvu i bijedi te načinima kako to preživjeti i ne izgubiti ono najvažnije što čovjek ima – srce. Sa životinjama se djeca susreću već u dječjoj poeziji te u basnama. Uz basnu, razvio se i poseban roman o životinjama. U takvim se romanima životinje prikazuju onakvima kakve one doista jesu, s njihovim osobinama i načinima preživljavanja bez personificiranja. Autor takvog romana daje nam osobni doživljaj pojedinih životinja što povezuje s teorijskim dijelom iz proučavane stručne literature. *Istinski se pisac romana o životinjama odlikuje pravom mjerom u odnosu na ta dva segmenta: dobra fabula, napetost i živi likovi i s druge strane autentična ničim nepovrijeđena podloga stvarnog života.* (Crnković, Težak 2002: 29) Avanturistički ili pustolovni roman započinje slavnim *Robinsonom Crusoeom*, a nastavlja se dalje u brojnim kasnijim djelima. Avanturistički roman ima jasnu strukturu pisanja: najčešće snažan i veoma dosjetljiv mladi junak odlazi od kuće kako bi izvršio neki teži zadatak i tako stekao znanja o svijetu ili stekao bogatstvo. Roman je izrazito napet jer junak nema samo taj jedan težak zadatak, već se na svom putu susreće s nizom manjih zadataka i nevolja koje mora savladati. Uz sebe uvijek ima pomagače uz pomoć kojih rješava sve nevolje i zadatke te završava sretno. (Crnković, Težak 2002: 31) Avanturističkim romanom dijete se nastoji odvesti u svijet mašte i dati mu priliku da i ono bude junakom. *Danas se avanturističkim djelima smatraju uglavnom djela lakšeg žanra u kojim se opisuju avanture junaka prerije ili pustinje, moreplovaca, brodolomaca, gusara, istraživača nepoznatih krajeva, lovaca, kauboja, rančera i Indijanaca,*

detektiva i policajaca, a mogu im se priključiti i romani koji se temelje na znanstvenim otkrićima i svode svoje junake od avanture do avanture, kao i određeni tip historijskih romana. (Crnković 1982: 189) Veoma sličan avanturističkom romanu je i znanstvenofantastični roman, samo što u njemu prevladavaju situacije i pojave iz znanosti, ali moguće samo u svijetu mašte. Dječji kriminalistički roman otvara novo poglavlje i budi velik interes mladih čitatelja. Takav je roman djeci ponudio napetost svake stranice i uzbudljivost otkrivanja zločina, a između redaka nudi im i odgojno, poučno štivo. Djeci se ponudila uzbudljiva priča u kojoj i oni sami, svojom maštom, mogu sudjelovati. (Hranjec 1998: 214) Autobiografski roman izdvojen je kao zasebna podvrsta dječjeg romana, međutim, gotovo za svaki dječji roman mogli bismo reći kako je autobiografski. No, autobiografski roman odnosi se na ona *djela koja su najčešće mimetično književno registriranje autorova djetinjstva.* (Hranjec 1998: 263) Dječji ljubavni romani čitateljima nude jednostavnu priču o zaljubljenoj mladeži koja je toliko nevina da svi rado posežu za njima i u njima nastoje pronaći savjete za svoje probleme. Ljubavne će romane češće čitati djevojčice nego dječaci. Humoristični i ludički romani poigravaju se svojom formom i pozivaju djecu da uz smijeh uživaju u njima.

3.1. Dječji roman u kurikulumu

Na temelju *Kurikuluma nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*¹, koji je donijet 2019. godine i u skladu je sa školom za život, te *Nastavnog plana i programa za osnovnu školu* (2006.) izdvajamo dječje romane s kojima se učenici viših razreda susreću u nastavnom predmetu *Hrvatski jezik* te što na njima uče. Također ćemo komentirati i popis lektirnih djela, odnosno dječjih romana koje učenici moraju/trebaju čitati.

¹ *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije.* (2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb.

Temeljem *Kurikuluma* učenici petoga razreda osnovne škole uče doživljavati i razumijevati književno djelo, a na temelju doživljavanja nastoji se razviti njihova navika čitanja. Preporuča se da učenik čita kraće cjelovite tekstove, a vrlo rijetko cjelovita složenija književna djela, poput romana, na nastavnom sati ili u školskoj knjižnici. Upravo *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006.) ističe veliku važnost školske knjižnice u razvijanju čitateljske navike učenika i stvaranju aktivnih čitatelja koji će s radošću posezati za književnim djelima. Također, učenik u petom razredu uči raspoznavati književne rodove te u njima prepoznaje temeljne književnoteorijske pojmove radeći na konkretnim primjerima tekstova (fabula, načini pripovijedanja, lik). U tom se razredu susreću s pojmom romana za djecu i mlade i njegovim karakteristikama te osobito s podvrstom pustolovni roman. Što se pak tiče popisa obvezne lektire za peti razred, nastavnicima *Hrvatskoga jezika* nudi se dvadeset i šest djela, od kojih su prva tri djela obavezna, a nastavnik ponaosob od ostalih ponuđenih bira do ukupno devet djela. U tih dvadeset i šest djela nalazi se velik broj dječjih romana, a romani Ivana Kušana i *Junaci Pavlove ulice* Ferenc Molnara, su obvezni svim osnovnim školama.

Kurikulumom za Hrvatski jezik u 6. razredu osnovne škole učenik opisuje svoja vlastita iskustva te ih nastoji povezati s iskustvima u književnom tekstu. Predviđa se da će učenik više raditi na epskim djelima te se detaljnije upoznavati s pojmovima lika, mjesta i vremena radnje te vrstama pripovjedača. Također, predviđa se da će u tom razredu naglasak biti stavljen na povijesni i znanstvenofantastični roman. Na ulomcima dječjih romana, prema *Nastavnom planu i programu* (2006.), učenici uče pripovjedne tehnike, pripovjedača, pripovijedanje u prvoj i trećoj osobi, karakterizaciju govorom, postupcima i vanjskog izgleda, temu, osnovnu misao, epitete, usporedbu, fabulu, kompoziciju i vrijeme i mjesto radnje. Što se tiče popisa obvezne lektire, nastavnici među 27 ponuđenih djela moraju odabrati devet, s time da su prva tri djela s popisa obavezna. Među obaveznim djelima je roman *Mali ratni dnevnik* Stjepana

Tomaša. Među ponuđenim romanima već se pojavljuju i oni koji pripadaju književnosti za tinejdžere, odnosno mlade.

Za učenika u 7. razredu osnovne škole, prema *Kurikulumu*, podrazumijeva se da ima sva nužna znanja o književnim rodovima te je u mogućnosti vrednovati pojedini tekst i oblikovati svoje stavove i mišljenja o njemu. Učenici u 7. razredu sposobni su sami uspoređivati književna djela te na primjerima primjenjivati stečena znanja o književnosti. Naglasak se stavlja na čitanje kriminalističkih i socijalnih romana te povezano s time uče etičku, psihološku i socijalnu karakterizaciju likova. Susreću se i s pojmom retrospekcije. Crnković ističe kako učenici već u 7. razredu susreću djela koja više nisu povezana s djetinjstvom i potpuno u sferi dječje književnosti. (Crnković 1982: 7) U popisu od 29 ponuđenih lektirnih naslova nastavnici odabiru devetero njih za obveznu lektiru. Prva tri djela s popisa su obvezni, među kojima su i dva romana: Božidar Prosenjak: *Divlji konj* i Hrvoje Hitrec: *Smogovci*.

U 8. razredu osnovne škole učenici su stekli osnovna znanja o književnim rodovima i vrstama te mogu samostalno interpretirati književna djela i navoditi konkretne primjere. Učenici obrazlažu svoja iskustva stečena osobno i ona stečena čitanjem te na temelju istih izriču svoje stavove i mišljenja. U ovom je razredu naglasak stavljen na ep, putopis, modernu bajku, a ne toliko na dječji roman. Lektirni popis nudi čak 33 djela, od kojih se bira devetero njih, a prva tri također su obvezna. Među obveznim lektirama nema romana, no u ostatku popisa ipak možemo pronaći velik broj dječjih romana domaćih i stranih autora.

4. IVAN KUŠAN: „KOKO I DUHOVI“

U ovom radu odabrali smo dječji roman „Koko i duhovi“ autora Ivana Kušana kako bismo na njemu pokazali na koji način jedan roman iskoristiti u svim nastavnim područjima *Hrvatskoga jezika*, a ne samo u nastavnom području književnost i stvaralaštvo.

Ivan Kušan rođen je 1933. godine u Sarajevu, no većinu svoga života proveo je u Zagrebu. Uz to što je pisao dječje romane, radio je i u Školskoj knjizi i Znanju te kao profesor na Akademiji dramskih umjetnosti. Godine 1956. izlazi njegov roman *Uzbuna na Zelenom Vrh*, kojim je obilježio novu etapu u razvoju dječjeg romana. (Hranjec 1998: 68) U Hrvatskoj je značio raskrnicu s dotadašnjim lovrakovskim tipom romana. Njegovi romani napisani su u duhu modernoga vremena. *Romani Uzbuna na Zelenom Vrh, Koko i duhovi, Lažeš, Melita, Domaća zadaća, Zagonetni dječak i dr. pripadaju istoj „romansijerskoj zagrebačkoj školi“*. (Idrizović 1984: 272) Njegov je prvi objavljeni roman ujedno i koncept na temelju kojeg piše i većinu ostalih dječjih romana. Jasno je pokazao svoje znanje i umijeće u oblikovanju napete i zanimljive radnje te karakteriziranju dječjih likova gotovo kao da im je *zavirio pod kožu*. (Zalar 1983: 70) Roman *Uzbuna na Zelenom Vrh* pripada žanru kriminalističkog romana. Na samom početku romana postavljen je kriminalistički zaplet, a nabrojani su i svi likovi koji se u romanu pojavljuju. Iz velike mase likova izvire jedno ime: Ratko Milić zvan Koko. *Kušan ne preslikava doslovce obrazac krimića nego ležernošću i igrom relativizira utjecaj, tako da njegovi dječaci ne samo da sumnjaju, nego su i svjesni knjiškosti takva štiva*. (Hranjec 1998: 70) U Kušana ne postoji idealiziranje, njegovi likovi pristaju na avanture motivirani isključivo vlastitom radoznošću. Sve ono što se može pronaći u prvom njegovom romanu, može se pronaći i u drugima iste serije. Kušan se izvrsno poigravao tekstem, naslovima poglavlja i strukturom što je stvorilo dodatnu napetost, već napetog kriminalističkog dječjeg

romana. Čak je i radnju prvoga romana jasno smjestio u neposredni završetak Drugog svjetskog rata dok u ostalim romanima o vremenu radnje možemo samo nagađati. (Težak 2008: 213) Osim Koko serijala, autor je napisao i kraći roman *Lažeš, Melita*. Kušan u tom *romančiću* napušta kriminalistiku i sav fokus usmjerava na jednostavan humor stvorivši komediju. Radnja se odvija u tri dana i naglasak je stavljen na glavnu junakinju i njenu osobitu manu: laganje, izmišljanje i pretjerivanje. *A baš ta jednostavnost priskrbuje djelu osebnost, čitkost i humorističnost*. (Hranjec 1998: 73) U romanu *Domaća zadaća* autor vješto isprepliće dječji svijet sa svijetom odraslih, iako su dječji likovi u središtu radnje, njihove se dogodovštine nadopunjuju onime što se zbiva u svijetu odraslih. (Zalar 1983: 77) Posljednji je njegov roman *Koko u Parizu* smješten izvan zagrebačke sredine, upravo u svjetski velegrad: Pariz. Koko u Parizu zajedno s prijateljem istražuje krađu poznate Da Vinchijeve slike. Osim što su Kušanovi likovi tipični dječaci zagrebačkih ulica, ističe Zalar, važan je segment i govor, odnosno žargon. (Zalar 1983: 78) Upravo taj revolt prema standardnom jeziku uvođenjem žargona, nepristojnih riječi, gramatičkih pogrešaka i krivo izgovorenih riječi stranog podrijetla, daje romanima poseban doprinos. Brojni su kritičari u Kušanovim romanima prepoznali utjecaj Marka Twaina i Ericha Kästnera, što ni on sam nikada nije poricao. Ipak, njegovi su romani i toliko hrvatski, radnja je smještena u urbanu sredinu, u Zagreb i njegovi likovi, željni avantura i igre, proživljavaju sve tekovine suvremenoga doba. Likovi nisu zastupnici nikakvih ideologija niti svjetonazora, tipični su dječji junaci s kojima se mladi čitatelj može poistovjetiti. Kušan svojim romanima mijenja dotadašnje stanje stvari, sve se više približava dječjem čitatelju i nudi mu igru pomoću koje može mnogo toga naučiti, osobito na pogreškama njegovih likova. *Naprsto – posrijedi je nova pedagogija, pouka igrom, humorom, negacijom kao afirmacijom novoga pristupa*. (Hranjec 1998: 79) *Kušan pokazuje da je mali čovjek prije svega čovjek, da se u njemu javljaju i da ga nose porivi, nešto tajnovito, neodgonetnuto. Ne istražujući porijeklo takvih stanja (to bi već prešlo okvire omladinskog*

romana), *Kušan je obasjavao likove iznutra, projektujući ta njihova proživljavanja i govoreći što se u njihovoj nutrini događa.* (Idrizović 1984: 274)

Svi dječji romani Ivana Kušana ponuđeni su na popisu obvezne lektire za 5. razred osnovnih škola. Nastavnici među njegovih ponuđenih šest romana mogu odabrati jedan koji će djeca čitati. U ovomu radu odabran je njegov roman *Koko i duhovi*. *Koko i duhovi* objavljen je 1958. godine. Roman je nagrađen *prvom nagradom izdavačkog poduzeća „Stožer“ u Beogradu i proglašen dječjom knjigom godine.* (Zalar 1983: 69) Riječ je o kriminalističkom romanu iz serijala o dječaku Koku. Tipičan je kriminalistički roman sa svim elementima koje takva podvrsta podrazumijeva, ujedno je i najnapetiji i najuzbudljiviji roman Ivana Kušana. (Zalar 1983: 73)

Radnja romana započinje razgovorom Koka i njegova novog prijatelja Zlatka u zagrebačkoj Heinzlovoj ulici. Koko se s obitelji nedavno preselio u Zagreb i svom je novom prijatelju odlučio ispričati o svojim avanturama sa Zelenog Vrha, o čemu je napisana i knjiga. Već na prvih nekoliko stranica Zlatko postavlja pitanje o vjerovanju u duhove što je glavni pokretač radnje, ali i njihovih pustolovina. Koko odjednom počinje vjerovati da duh staroga Vinceka, u čiji su se stan uselili nakon njegove smrti, posjećuje njihovu kuću. Kao i u svakom kriminalističkom romanu, tako i u ovomu imamo niz neobičnih događaja: prijeteće pismo o iseljenju iz stana, prerezani vodovi za struju, pušten plin u noći; no sve postaje jasnije kada Koko doista ugleda duha kako ulazi u njihov podrum. U međuvremenu, Zlatko već odavno istražuje duhove i kopajući tunel u zemlji sve više kopa prema istini, sve dok jedne noći doista u tom tunelu ne otkrije istinu, ali i nestane. Koka u trenutku kada mu nestane najbolji prijatelj pogađaju i drugi problemi. Stiže još jedno prijeteće pismo u kojem prijete životom njegove male sestrice Marice. Marica je sa susjedom Mikijem krenula u kino, no na putu prema tamo oteta je, a Koko vješto otkriva gdje se nalazi i hrabro ju spašava. Za to vrijeme u tunelu nestaje i maleni Božo, prijatelj sa Zelenog Vrha koji im je stigao u pomoć. Koko ostaje sam, slijedeći tragove i uz pomoć drugih otkriva istinu. U

tunelu je pronašao skrivenu prostoriju u kojoj su bili njegovi prijatelji Zlatko i Božo, ali i „umrli“ stari Vincek koji se tamo skrivao, zajedno sa svojim bogatstvom, od napasnika. Roman završava sretno. Dječaci su ponovi pokazali svoju hrabrost i znanje i uz pomoć policije uhvatili krivca, a i stari je Vincek pronašao svoju jedinu kći i njena sina Božu. *Ovo mi se već više sviđa. Ovakav svršetak. Ovo se ne ponavlja, ovo se događa jednom u sto godina.* (Kušan 2011: 206)

5. „KOKO I DUHOVI“ U NASTAVNIM PODRUČJIMA HRVATSKOGA JEZIKA

Nastavni predmet *Hrvatski jezik* sastoji se od triju nastavnih područja: hrvatskoga jezika i komunikacije, književnosti i stvaralaštva te kulture i medija. Uz to, vrlo važan dio je i jezično izražavanje koje pripada nastavnom području hrvatski jezik i komunikacija. (Visinko 2010: 10) Sve se češće naglašava potreba povezivanja tih triju nastavnih područja, odnosno da se sadržaji iz književnosti povezuju sa sadržajima iz jezika, medija ili jezičnoga izražavanja. *Smatramo da je integracija i korelacija književnog djela s ostalim nastavnim sadržajima važna jer se time književno djelo postavlja u svojevrsnu interaktivnu i hipertekstualnu mrežu s ostalim tekstovima, informacijama i znanjima.* (Gabelica, Težak 2019: 180) U ovom ćemo radu prikazati kako roman „Koko i duhovi“ Ivana Kušana možemo iskoristiti u svim nastavnim područjima. Tako ćemo najprije prikazati sat lektire, odnosno interpretacije navedenoga romana, a potom ćemo roman iskoristiti kao lingvometodički predložak u nastavi jezika za poučavanje jezičnih pojava, potom u nastavi medija i kulture za upoznavanje s vrstama medija te u nastavi jezičnoga izražavanja. *Na taj način utječemo na osjećaj smislenosti čitanja jer u očima učenika knjiga tada više nije samo djelo koje je „obrađeno“ na satu lektire nego izvor informacija, književno i kulturno dobro kojem se iznova mogu vraćati.* (Gabelica, Težak 2019: 180)

5.1. Nastavno područje književnost i stvaralaštvo

5.1.1. Sat lektire

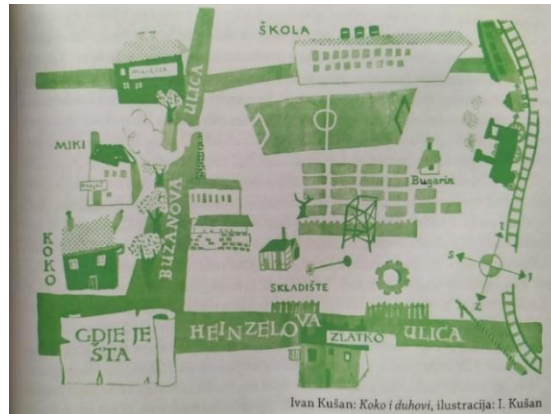
Lektira je pojam koji obuhvaća sve one tekstove koje učenici rabe u nastavi, međutim sve češće se pod taj naziv podvlače samo ona djela koja učenici obavezno moraju čitati. Ipak, lektiru je najbolje definirati kao *neraskidiv spoj i čitanja knjiga, i razgovora o knjizi, i nadahnuća za vlastito izražavanje i stvaranje u različitim medijima.* (Gabelica, Težak 2019: 14) Dragutin Rosandić u *Metodici*

književnog odgoja i obrazovanja (1986.) navodi sat lektire kao poseban tip nastavnih sati, a spominje i njegov drugi naziv: sat izvanrazrednog čitanja. *Taj tip sata ima svoje podvrste: a) uvodni sat; b) sat reklamiranja knjiga; c) sat produblivanja shvaćanja o pročitanim djelima; d) sat anotiranja i recenziranja.* (Rosandić 1986: 113) Učenici za sat lektire čitaju cjelovita djela koja se najavljuju najmanje petnaest dana ranije. Osim pročitano djela, učenici pripremaju i dnevnik čitanja. Kako bi učenici jednostavnije ispunili dnevnik čitanja, nastavnik im prije čitanja može dati upute, odnosno smjernice za lakše čitanje. Primjerice, učenici zapisuju naziv knjige i autora, likove i njihovu karakterizaciju, vrijeme i mjesto radnje, kompoziciju te svoj dojam o pročitanoj. Lektira se najčešće obrađuje dva školska sata i pod tom pretpostavkom strukturirana je priprema koju ćemo u nastavku prikazati. Sat lektire „Koko i duhovi“ izradit ćemo u poveznici s kreativnim pristupom lektiri, odnosno učenici će samostalno, usmjerenim zadacima, raditi na pročitanoj lektirnoj djelu. Gabelica i Težak navode da bi kreativni sat lektire trebao imati sljedeće etape: *uvodna etapa*, odnosno motivacija kao razgovor o pročitanoj djelu i pripremi za interpretaciju; *središnja etapa* podrazumijeva interpretaciju dječjeg romana; *završna etapa* u kojoj sintetiziramo i iznosimo zaključak. (Gabelica, Težak 2019: 222)

Uvodna etapa, kako ju nazivaju Gabelica i Težak, odnosi se na **motivaciju** koja nastavniku služi kao provjera jesu li učenici navedeno djelo pročitali te kako su ga razumjeli. Propituju se učenikovi dojmovi o pročitanoj te ga se ujedno priprema za interpretaciju pročitanoj djelu. *Kako vam se svidio roman koji ste pročitali? Što vam se najviše svidjelo, a što vam se nije svidjelo? Kako ste se osjećali čitajući roman? Koje su vam se misli nametale? Prisjetite se što ste novoga naučili iz toga romana. U svoje bilježnice zapišite tri asocijacije koje vas vežu uz ovaj roman. Objasnite ih.*

Središnja etapa podrazumijeva **interpretaciju** djela. Obzirom da su učenici pročitali cjelovito djelo, ono se cjelovito i interpretira. Riječ je o dječjem romanu, epskom djelu te se stoga naglasak stavlja na sljedeće kategorije: fabula i kompozicija, mjesto i vrijeme radnje, karakterizacija likova, tema i ideja djela te jezik. Interpretacija romana odvijat će se postepeno na način da učenici dobiju zadatke za pojedinu kategoriju, a potom zajedno s nastavnicom provjeravaju rješenja i donose zaključke.

Interpretacija romana „Koko i duhovi“ započinje radom na kompoziciji i fabuli, odnosno mjestu i vremenu radnje romana. Ono što je karakteristično za kriminalističke romane jest zaplet koji se događa na samom početku romana, a potom se postepeno otkrivaju zločinci. Pretpostavlja se kako će učenici prepoznati taj aspekt te moći kronološki poredati događaje iz romana, obzirom da se s pojmom i karakteristikama kriminalističkog romana susreću tek u 7. razredu osnovne škole. Kako bi učenici što uspješnije interpretirali djelo, nastavnica zadaje usmjereni zadatak. Učenicima dijeli ispisanu fotografiju plana grada napravljenu na temelju romana. Fotografija je ispisana na većem formatu jer učenici na tom planu koriste metodu priče u blokovima. Priča u blokovima podrazumijeva da učenici na samoljepljive papiriće raznih boja ispisuju važne događaje, odnosno etape romana. Rednim brojevima označuju kompoziciju romana i tako navode uvod, zaplet, vrhunac, rasplet. Također na fotografiju plana mogu ucrtavati linije kretanja, dodavati mjesta, ulice, kuće i štogod misle da je nužno za što vjerniji prikaz fabule. Te će samoljepljive papiriće lijepiti na pripremljenu fotografiju plana. Primjerice, zalijepit će jedan papirić na zgradu skladišta i napisati: *Zlatko i Koko kopaju tunel.* (Gabelica, Težak 2019: 292)

Slika 1.

Nakon što učenici odrede kompoziciju romana i kada se faze kompozicije usustave, u interpretaciji se kreće dalje s analizom žanra kriminalističkog romana. Prema *Kurikulumu* učenici u 5. razredu ne uče karakteristike kriminalističkoga romana, no za bolje razumijevanje romana „Koko i duhovi“, nužno je ući u pojedine karakteristike toga žanra. Učenici će morati odrediti temu i ideju romana te izdvojiti one značajke koje pokazuju kako je riječ o kriminalističkom romanu: zločin i zločinci koji se pojavljuju, tajanstvena atmosfera, dječji detektivi, zagonetke, otmica. Učenici će kao detektivi istraživati i dokazati koje činjenice iz teksta potvrđuju kako se radi o kriminalističkom romanu. Odgovorit će na pitanja: *Koje je mjesto radnje? Kako je izgledalo mjesto radnje romana? Koji je događaj bio ključan za likove? Tko su likovi koji se pojavljuju? Tko su zločinci? Koji je njihov motiv? Upotrijebite dokaze iz teksta te zaključite što se dogodilo, zašto se dogodilo i kako je završilo.* (Gabelica, Težak 2019: 304)

Nakon što učenici odgovore na postavljena pitanja o tome što je bio povod zločinu, gdje se zločin dogodio, tko su zločinci te tko ih je otkrio, lakše će odrediti što je tema romana, odnosno moći će zaključiti kako je ideja ovoga, ali i drugih kriminalističkih romana, kako dobro uvijek pobjeđuje zlo.

Likovi i njihova karakterizacija sljedeće je čime se učenici bave u interpretaciji lektirnog djela. Ono što učenici s likovima uče jest razdvojiti glavne od sporednih

likova te ih okarakterizirati na temelju njihova vanjskog izgleda. Važno je da učenici uoče kako su djeca glavni likovi romana, ali da supostoje s odraslima, iako upravo oni nastupaju kao pravi detektivi i otkrivaju zločince i zločin. Glavni likovi romana su Koko (Ratko Milić), Zlatko i Miki. Ostali likovi pripadaju sporednim likovima među kojima se izdvajaju Božo, Marica, Isak, stari Vincek, Ruža, Mikijev stric i roditelji. U romanu se posebno izdvajaju opozicije djece i odraslih. Međutim, i djeca i odrasli su i pomagači, i detektivi i zločinci. Primjerice Isak pomaže djeci u dešifriranju plana, Miki u jednom trenutku postaje neprijatelj. Druga opozicija je dječaka i djevojčica. Dječaci su aktivni, sudjeluju u avanturama i dominiraju dok su djevojčice pasivne i ovisne o muškoj aktivnosti. Primjerice, Maricu spašava njen brat. Važno je ovdje spomenuti i pobratimski dječaćki par: Koko, Zlatko i Božo. (Zima 2011: 172, 177, 179)

Učenici će najprije odrediti koji likovi pripadaju glavnima, a koji sporednima, a potom za svakoga lika napraviti interaktivnu mapu tako da na posebnom papiriću napišu ime i prezime lika, vanjski izgled, govor, ponašanje lika i određene specifičnosti koje pojedinog lika karakteriziraju. Učenici polja mogu popuniti citatima i informacijama iz samoga romana ili na temelju vlastitih zaključaka. (Gabelica, Težak 2019: 286, 309) Učenici zadatak rješavaju zajedno na način da svaki par izrađuje interaktivnu mapu jednoga lika, a potom prezentira ostatku razreda što su napravili.

Učenici će se baviti i govorom likova i jezikom djela. Najprije će izraditi ilustrirani pano- rječnik. Od učenika se očekuje da nacrtaju pojedinog lika te u oblačiću iznad njega napišu jednu rečenicu, preuzetu iz romana, kao da to on doista i izgovara. Potom će odgovoriti na pitanja: *Koji je lik iz romana najizrazitije govorno okarakteriziran? Što razlikuje govor Mikija od govora ostalih likova?* Nakon što izdvoje govore likova, pozabavit će se detaljnije Mikijevim govorom, odnosno žargonom koji kod njega prepoznajemo. Iz njegovog iskaza izdvojiti sve riječi koje smatraju zanimljivima, specifičnima, ali i manje

poznatima te će napraviti kratak i sažet rječnik žargona. (Gabelica, Težak 2019: 322)

U **završnoj etapi**, nakon što je interpretacija romana izvršena, učenici sistematiziraju sadržaj koji se odnosi na kompoziciju, žanr, likove i jezik te se donosi zaključak. Sistematiziranje se odvija usmenim putem na način da učenici odgovaraju na pitanja nastavnice. Pitanja koja se postavljaju odnose se na mjesto i vrijeme radnje, potom na kompoziciju romana, odnosno učenici ponavljaju kojim motivom započinje roman te kako je on utjecao na razvijanje kriminalističkog zapleta, a kasnije i raspleta. Od učenika se traži da navedu glavne i sporedne likove te da glavne likove ponovo opišu i navedu koje ih osobine karakteriziraju, ali i kakav je njihov međusobni odnos. Na samom kraju učenici govore o jeziku djela te o govoru pojedinih likova, osobito Mikijevu govoru koji se u mnogome razlikuje. Važno je i pitati učenike za vlastito mišljenje o pročitanoj romanu te koju bi misao ili poruku izdvojili kao važnu životnu lekciju koju su naučili čitajući ovaj roman.

Prikazanom obradbom lektirnoga naslova nastoji se učenike potaknuti na izražavanje vlastitoga dojma o pročitanoj kako bi ono rezultiralo pojačanom potrebom za čitanjem. Također učenici samostalnim radom na književnom djelu razvijaju svoja književnoteorijska znanja te uočavaju estetske i kulturne vrijednosti djela. Navedeni roman im pruža pustolovinu, omogućava im poistovjećivanje s likovima te ih uči nekim temeljnim životnim vrijednostima.

5.2. Nastavno područje jezik i komunikacija

Povezivanje nastave jezika i književnosti sve se više naglašava. Književni tekstovi sve češće postaju podloga za poučavanje jezičnih zakonitosti, ali i pismenih i govornih vježbi. Književni tekstovi u nastavi jezika služe razvijanju učenikove kulture čitanja i pismenosti. *Po suvremenim metodičkim shvaćanjima*

nastava pismenosti sastavni je dio nastave materinskog jezika i književnosti, a u tijesnoj je vezi s nastavom govornih vježbi, nastavom gramatike i pravopisa, stilistike, teorije književnosti i interpretacije književnih djela. (Rosandić 1986: 175) Iz navedenog zaključujemo kako su nastava književnosti i jezika međusobno prožeti i nadopunjuju jedna drugu. Prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006.) učenici u nastavnom području jezik i komunikacija uče promjenjive i nepromjenjive vrste riječi. Učenici uče sve nepromjenjive vrste riječi: priloge, prijedloge, veznike, usklrike i čestice. Od promjenjivih vrsta riječi uče se imenice i s time u vezi deklinacija imenica; glagoli i to infinitiv, glagoli za izricanje sadašnje radnje (prezent), glagoli za izricanje prošle radnje (perfekt) i glagoli za izricanje buduće radnje (futura I.) te uče neodređene i određene pridjeve i s time u vezi sklonidbu i stupnjevanje pridjeva.

Na nastavi jezika vrlo je važan lingvometodički predložak, tekst zasićen jezičnom pojavom na temelju kojeg se poučava nova jezična pojava. Lingvometodički predložak može biti bilo koja vrsta teksta: književni, neknjiževni tekst, članak iz novina, dječji uradak, intervju, reportaža. Važno je jedino da tekst bude prilagođen dobi učenika i zasićen jezičnom pojavom koja se poučava.

Stoga ćemo u ovom radu prikazati kako roman „Koko i duhovi“ Ivana Kušana iskoristiti za lingvometodički predložak u nastavi jezika za poučavanje nove jezične pojave. Prikazat će se pojedini zadatci na temelju kojih se, na nastavi jezika, poučavaju glagoli, pridjevi, prilozi i veznici. Obradba nove nastavne jedinice podrazumijeva devet faza, a to su: 1. motivacija; 2. lingvometodički (lingvodidaktički) predložak; 3. zapažanje jezične pojave; 4. promatranje jezične pojave; 5. opisivanje jezične pojave; 6. provjera zaključaka na novim primjerima; 7. učenje (plan ploče); 8. provjera naučenog; 9. uspostavljanje kontinuiteta u radu.

5.2.1. Present

Prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006.) u petom razredu osnovne škole uče se glagoli, među kojima i glagoli za izricanje sadašnje radnje, odnosno prezent. Izdvajaju se sljedeći ključni pojmovi: glagolska osoba i broj, glagoli kretanja, govorenja. S time u vezi učenici će moći odrediti glagolsku osobu i broj u rečenici te rabiti glagole u svim jezičnim djelatnostima.

Roman „Koko i duhovi“ može izvrsno poslužiti kao lingvometodički predložak u poučavanju prezenta. Nastavnica učenicima priprema ulomak iz romana koji je zasićen jezičnom pojavom koja se poučava, a ujedno su i glagoli u prezentu deblje otisnuti kako bi ih učenici lakše uočili.

-Pa jasno da **je** hodao na nogama. Na čemu bi drugom?

-Naravno, naravno – mirno **reče** drugi dječak, zatim naglo **zastade** i s visoka **pregleda** svog prijana: -To ne bi bilo čudno da **je** on običan, živ čovjek. Ali on **je** duh. A duhovi **ne hodaju**, zapamti, dragi moj, oni **lebde**.

Koko **obori** glavu. Tko bi na to mogao misliti? A, uostalom, šta onda ako **lebde**? Zar to možda **dokazuje** da duh **nije** duh? Onda ga odjednom **ozari** nova pomisao i on veselo izusti:

-A kako **je** nestao? A? Lijepo **je** ušao u podrum i nestao. Kao da **je** u zemlju propao. Isto kao onaj glas u Bugarinovu vrtu. Nestao, pa nestao.

Zlatko sad **nije** imao što odgovoriti. Ta ga **je** činjenica najviše zbunjivala, a i nekako **je** osjećao da mu pobratim uglavnom **ne laže**. Uostalom, istina **je** da ga **je** onaj tajanstveni glas upravo i natjerao da pomisli na ta bijela, nadzemaljska bića.

-Hm – **promrsi** prigušenim glasom – kao da se sve opet **zapleće**. **Nastaje** prava zbrka.

Ivan Kušan: *Koko i duhovi* (2011.), str. 76

Nastavnica čita pripremljen ulomak te promatranjem deblje otisnutih riječi potiče učenike na prepoznavanje i zaključivanje o glagolskom vremenu. U nastavku se

donosi nekoliko zadataka, povezanih s lingvometodičkim predloškom, na temelju kojih se poučava nova jezična pojava: prezent.

Zadatak 1:

Zapišite u bilježnice ove rečenice:

Pogledam svog prijana.

Oborim glavu.

Naglo zastanem.

Dokazujem tko je duh.

Podcrtajte u rečenicama glagole. Kada se zbiva radnja izrečena tim istaknutim glagolima? Promotrite sada podcrtane glagole pogledam, oborim, zastanem i dokazujem. U kojoj su osobi i broju navedeni glagoli? Koji nastavak uočavate u 1. osobi jednine prezenta?

Zadatak 2:

Prisjetite se sada koja dva pomoćna glagola postoje u hrvatskom jeziku? I pomoćni glagoli biti i htjeti imaju svoje oblike u prezentu. Pomoćni glagol biti ima naglašeni, nenaglašeni i niječni oblik prezenta. Proći ćemo sada zajedno svaki oblik.

Nastavnica može učenicima na zasebnom listiću pripremiti tablicu s konjugacijom pomoćnih glagola u prezentu, a može i učenike uputiti na tablicu u udžbeniku. Tada zajedno s učenicima najprije prolazi naglašeni, nenaglašeni i niječni oblik prezenta pomoćnog glagola biti.

Sada ćemo se vratiti tekstu na vašem nastavnom listiću. Među podebljanim glagolima u prezentu pronađite primjere prezenta pomoćnog glagola biti te ga zaokružite. Neka vam tablica u udžbeniku/na listiću bude pomoć. Isti postupak ponavlja se s prezentom pomoćnog glagola htjeti.

Zadatak 3:

Zapišite u bilježnice sljedeće rečenice.

Duhovi hodaju na nogama.

Duhovi ne hodaju na nogama.

Duhovi nehodaju na nogama.

Podcrtajte glagole u rečenicama. Kakva je po vrsti prva rečenica? A kakve su druge dvije? Pomoću koje se riječi oblikuje niječni oblik prezenta? Što razlikuje ove dvije niječne rečenice?

Sada ispod tih rečenica zapišite još dvije.

Hodaju li duhovi na nogama?

Da li hodaju duhovi na nogama?

Kakve su po vrsti te rečenice? Kako se oblikuje upitni oblik prezenta? Što razlikuje te dvije upitne rečenice?

Roman „Koko i duhovi“ pogodan je za poučavanje prezenta obzirom da je najčešće i pisan u sadašnjem vremenu te učenici na njemu mogu proučavati novu jezičnu pojavu, ali i nudi niz mogućnosti za uvježbavanje različitih zadataka.

5.2.2. Pridjevi

U vezi s pridjevima u *Nastavnom planu i programu* (2006.) stoji kako učenici u petom razredu osnovne škole uče vrste pridjeva, određeni i neodređeni oblik pridjeva te njihovu sklonidbu i komparaciju. Navode se sljedeći ključni pojmovi: određeni i neodređeni oblik pridjeva u nominativu, sklonidba pridjeva, padeži, stupnjevanje i stupnjevi. U vezi s time učenici će moći prepoznati određeni i neodređeni oblik pridjeva, pravilno ih rabiti te će iste moći sklanjati i stupnjevati.

Za poučavanje pridjeva izdvajamo sljedeći lingvometodički predložak preuzet iz romana „Koko i duhovi“.

„Od trojice dječaka, koji su prošli ovim rovom, on bijaše **najsitniji** i **najniži**, pa je stoga najbrže i najlakše napredovao. Učas se nađe pod **betonskom** pločom. Ali se tu zato grdno namučio i oznojio, jer je onako **slab**, nije mogao pomaći. Ali i on se poslužio drškom lopate kojim je mogao polako širiti otvor. Udišući **punim** plućima provlačio se kroz **uski** otvor, kao leptir što se izvlači iz ličinke. Kad stade na noge, posvijetli oko sebe. **Radoznalo** svjetlo puznu tlom i uzvera se uza zidove. Odozdo su zidovi bili ojačani betonom, a gore opekom; strop je bio **presvođen** i **bačvast**. Zdesna bijaše **neki** otvor, cijev, što li, odakle je dopirao **svjež** zrak.“

Ivan Kušan: Koko i duhovi (2011.), str. 152-153

Na temelju navedenog ulomka učenicima se zadaju određeni zadatci za usvajanje novoga gradiva.

Zadatak 1:

Promotrite sljedeće rečenice.

Betonska ploča je iznad dječaka.

Našao se ispod **betonske** ploče.

Učas se nađe pod **betonskom** pločom.

Podcrtajte pridjeve u njima. Odredite rod, broj i padež navedenom pridjevu. Neka vam imenica uz koju pridjev stoji bude pomoć. Usporedite pridjeve u rečenicama. Mijenjaju li svoj oblik ovisno o rečenicama u kojima se nalaze? Što zaključujemo, kakva su pridjevi vrsta riječi?

Uzmite sada sintagmu „betonska ploča“ te ju sklanjajte po svim padežima.

Zadatak 2:

Promotrite sljedeće rečenice. Na koja pitanja odgovaraju pridjevi?

Radoznalo svjetlo puznu tlom.

Što izričemo tim pridjevom? Kako se nazivaju pridjevi koji odgovaraju na pitanja kakav je tko ili kakvo je što? (opisni pridjevi)

Zadatak 3:

Promotrite sljedeću rečenicu i deblje otisnute riječi u njoj.

Od trojice dječaka, koji su prošli ovim rovom, Zlatko je bio **sitan** i **nizak**, Koko nešto **sitniji** i **niži**, no Božo bijaše **najsitniji** i **najniži**.

Poredajte dječake prema visini od najvišeg do najnižeg među njima. Zapišite njihova imena i pored njih brojeve od 1 do 3. Tko je najviši dječak, a tko najniži? Kako ste to odredili?

Promotrite kako se tvore stupnjevi pridjeva: pozitiv, komparativ i superlativ. Napravite tablicu i zapišite što se kojom stupnju dodaje kao prefiks ili sufiks.

POZITIV	KOMPARATIV	SUPERLATIV
sitan	sitn + iji	naj + sitn + iji

5.2.3. Prilozi

Učenici petoga razreda osnovne škole susreću se s promjenjivim i nepromjenjivim riječima. U sklopu nepromjenjivih vrsta riječi detaljnije uče i priloge. Upoznaju se s definicijom priloga te podjelom na mjesne, vremenske i

načinske priloge. U mogućnosti su ih prepoznati u tekstu, ali i samostalno ih rabiti. (*Nastavni plan i program za osnovnu školu 2006.*)

Učenicima se priprema lingvometodički predložak te se zajedno s učenicima tekst čita i promatraju se deblje otisnute riječi u njemu. Potom se učenicima zadaju određeni zadatci vezani uz priloge.

„Prošlo je već **podosta** vremena otkako se obitelj Milićevih preselila sa Zelenog Vrha u grad. Oni su to već **odavno** željeli, ali je u gradu bilo malo stanova i teško je bilo uloviti čak i neku praznu sobicu.

– Kako ti se sviđa u novom stanu?

– Oh, **divno** je. Ne mogu zamisliti da smo prije uopće mogli stanovati u onakvoj kolibici. A sada, to je prava divota.

– Htio sam te, zapravo pitati nisi li primijetio što neobično u kući?

– **Ovdje**... kod nas? – začudi se Koko **pozorno** ga promotrivši.

– Da ... znaš, u vašem stanu ... znaš li tko je stanovao prije vas?

– Znam, neki starac. On je **nedavno** umro, tako smo mi i dobili stan.

– Neku večer, ima tome deset dana, vratio sam se **ovamo** vrlo kasno, oko deset sati, jer sam bio zaboravio knjigu. I kad sam došao **ovamo** prišao sam ogradi tražeći knjigu. Tada sam čuo glas, netko je nekoga zvao. Vratio sam se, popeo se na ovu **ovdje** letvu, pogledao **prijeko** ... i nisam vidio nikoga.

Koko je cijelu noć **nemirno** spavao i probudio se u cik zore. Dok je ležao u udobnom, toplom krevetu i, **široko** otvorenih očiju, promatrao svoju novu, vlastitu sobu, prisjećao se nedavnih događaja sa Zelenog Vrha koji su sve više i više pripadali prošlosti.“

Ivan Kušan: Koko i duhovi (2011.), str. 1-3, 8, 10

Zadatak 1:

Promotrite sljedeće rečenice i podcrtane riječi u njima.

Koko je cijelu noć nemirno spavao.

Oni su to već odavno željeli.

Ovdje kod nas?

Postavite odgovarajuća pitanja za svaku rečenicu tako da vam podcrtana riječ bude odgovor na to pitanje. Što je izrečeno riječima nemirno, odavno i ovdje? (okolnosti vršenja glagolske radnje)

Primijetite, kojoj vrsti riječi pridajemo prilog, pored koje riječi stoji prilog?

Zadatak 2:

Promotrite ponovo rečenice napisane u prethodnom zadatku. O čemu nam govori prilog nemirno? O čemu nam govori prilog odavno? A prilog ovdje? Koje vrste priloga razlikujemo s obzirom na okolnosti glagolske radnje koje izriču?

Koja sve pitanja možemo postaviti za mjesne i vremenske priloge?

Napišite po tri rečenice tako da svaku započnete drugim upitnim prilogom, a potom vam prilog bude odgovor na njih. Primjerice, kako se osjećam? Sretno.

Zadatak 3:

Promotrite sljedeće rečenice.

Koko je cijelu noć **nemirno** spavao.

Cijelu se noć osjećao **nemirno**.

Koko je izgledao **nemirno** dok je spavao.

Podcrtajte priloge u njima i odredite im vrstu. Koje ste priložno pitanje postavili? Mijenja li se oblik priloga u različitim rečenicama? Što zaključujete, kojoj vrsti riječi pripadaju prilozi s obzirom na to da im se ne mijenja oblik?

Zadatak 4:

U sljedećim upitnim rečenicama podcrtajte upitne priloge.

Gdje je Koko? Tu.

Kamo je otrčao? Onamo.

Kuda se provukao? Tuda.

Na postojeća pitanja dani su odgovori priložima. Kojoj vrsti priloga pripadaju prilozi u pitanjima i odgovorima? Primjećujete li razliku u značenju priloga gdje, kamo, kuda? Prilogom gdje označava se mjesto radnje, prilogom kamo cilj kretanja, a prilogom kuda označava se put kretanja.

5.2.4. Veznici

Prema *Nastavnom planu i programu* (2006.) veznici se uče u petom razredu osnovne škole te se očekuje kako će učenici moći prepoznati veznike te ih samostalno i pravilno rabiti u jezičnom izražavanju.

Za poučavanje veznika učenicima se na zasebnom listu može pripremiti lingvometodički predložak, odnosno ulomak preuzet iz romana „Koko i duhovi“ u kojem su veznici deblje otisnuti. Nastavnica navedeni ulomak čita učenicima, a potom se radom na lingvometodičkom predlošku stječu nova znanja o veznicima.

„Tek kad se umio **i** izašao iz kupaonice, **jer** sad se ipak morao oprati, Koko je spazio koliko uzbuđenje vlada u cijeloj kući. Majka je trčala kao sumanuta iz sobe u kuhinju, iz kuhinje u predsoblje, **pa** onda opet u drugu sobu. Ona nije mogla podnijeti **ni** samu pomisao **da** bi gosti mogli primijetiti bilo kakav nered u kući:

trun prašine na pokućstvu **ili** na podu, tanku nit paučine iznad peći, naherenu sliku na zidu. Stol je morao biti posebno pažljivo uređen, tako **da** je vrijedna žena svaki čas unosila nove zdjele **i** tanjure, odnosila čaše **i** noževe, koje je maločas sama donijela, **i** pritom se užasno ljutila na sve što bi joj se ispriječilo na putu. **A** na putu su joj bili: stolovi **i** stolice, zbunjeni muž koji se uvijek nalazio na onom mjestu gdje ne bi smio biti **i** koji je sve radio onako kako se ne bi smjelo činiti; Car koji je veselo lajao **i** pleo se među noge baš u onom trenutku kad bi nailazila iz kuhinje s punim naručjem posuđa; mala Marica koja je istinski željela pomoći, **ali** je usput umakala prste u onu divnu kremu na kuhinjskom stolu; **a** napokon, smetao je **i** Koko, baš zato što joj nije bio na putu, **već** u kupaonici, **a** morao bi biti u blagovaonici **da** joj pomogne pomaknuti stol, **jer** je otac rezao kruh.“

Ivan Kušan: Koko i duhovi (2011.), str. 29

Nakon što učenici prepoznaju veznike u danom tekstu rješavaju različite zadatke kako bi se detaljnije upoznali s tom nepromjenjivom vrstom riječi.

Zadatak 1:

Promotrite sljedeće rečenice.

Vrijedna je žena svaki čas unosila zdjele **i** tanjure.

Trčala je iz predsoblja **pa** u drugu sobu.

Tek kad se umio **i** izašao iz kupaonice.

Zaokružite u tim rečenicama riječi koje nešto povezuju, odnosno veznike. Što ste zaokružili? Što veznik koji ste zaokružili povezuje u prvoj rečenici? A što veznik povezuje u drugoj rečenici? Što povezuje u posljednjoj rečenici?

Zadatak 2:

Obratite pažnju na sljedeće rečenice.

Tek kad se umio **i** izašao iz kupaonice **jer** sad se ipak morao oprati.

Morao bi biti u blagovaonici **da** joj pomogne pomaknuti stol **jer** je otac rezao kruh.

Zaokružite u njima veznike. Koji se veznici ponavljaju u obje rečenice? Što zaključujete, mijenjaju li veznici oblik u različitim rečenicama? Zašto?

Zadatak 3:

Promotrite rečenice.

Mala Marica je istinski željela pomoći, **ali** je usput umakala prste u onu divnu žutu kremu.

Baš zato što joj nije bio na putu, **već** u kupaonici, **a** morao bi biti u blagovaonici.

Nije bilo baš tako kako piše, **nego** skroz drugačije, **no** nisam ja pisao priču.

Zaokružite veznike u rečenicama. Što primjećujete da je drugačije u ovim rečenicama? Što pišemo ispred veznika a, ali, nego, no, već?

Roman „Koko i duhovi“ pruža niz mogućnosti za integraciju njegovih ulomaka u nastavnom području hrvatski jezik i komunikacija za poučavanje novih jezičnih pojava. Roman obiluje jednostavnim i složenim glagolskih vremenima, imenicama, pridjevima, zamjenicama, brojevima i svim nepromjenjivim vrstama riječi. Roman može izvrsno poslužiti kao lingvometodički predložak, ne samo u petom razredu osnovne škole, nego i u svim kasnijim razredima osnovne i srednje škole.

5.3. Nastavno područje kultura i mediji

Nastavno područje kulture i medija, prema *Kurikulumu*, nosi 10% ukupne nastave *Hrvatskoga jezika*. Učenici u petom razredu osnovne škole prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006.) uče igrani film. Pojava filma u nastavi javlja se tek 50-ih godina 20. stoljeća, što je poprilično zakašnjelo. Isprva je smatran samo zabavom i „kvariteljem“ mladih, a i dugo ga vremena nisu priznavali za važnu umjetnost zbog toga što je u sebi nosio elemente svih drugih umjetnosti (plesa, književnosti, glazbe, slikarstva). (Težak 1990: 7) Ipak, kada se film pojavio, metodika je pokazala značajan interes za njega. Filmska je umjetnost povezana i s drugim nastavnim područjima *Hrvatskoga jezika*, odnosno i s književnosti i stvaralaštvom i hrvatskim jezikom i komunikacijom. Odabiru se reprezentativna filmska djela na temelju kojih učenici uče stručno pojmovlje filmske umjetnosti, a najčešće su povezana s književnim djelima koja učenici čitaju. Film koji je nastao na temelju književnog djela, a učenici ga čitaju u nastavi *ima ponajprije estetsku namjenu, tj. služi razvijanju estetske senzibilitnosti (filmske i literarne), razvija sposobnost komuniciranja s filmskim i književnim djelom, otkriva posebnosti filmskog i literarnog izraza.* (Rosandić 1986: 282) Filmovi koje djeca gledaju u osnovnoj školi pripadaju skupini pravih dječjih filmova, kako ih naziva Dubravka Težak. To su filmovi koji u sebi sadrže motive iz dječjeg života. I sami likovi najčešće su djeca koja žude za avanturama i pustolovinama i najčešće srljaju u novo i nepoznato. Fabula takvih filmova jednostavna je i tradicionalna, s *čvrstom dramaturgijom i zanimljivim zapletom.* (Težak 1990: 21) Trebalo bi prakticirati gledanje cjelovitih, neprekinutih filmova u nastavi, no najčešće se, zbog nedostatka nastavnih sati, gledaju samo isječci ili kratkometražni filmovi. (Biškić 2015: 29) Interpretacija filmskog djela jednaka je interpretaciji književnog djela. Započinje s doživljajno – spoznajnom motivacijom, potom slijedi najava filma kako bi učenici bili unaprijed pripremljeni za gledanje i slušanje filmskog djela. Nakon gledanja i slušanja učenici objavljuju svoje dojmove, a potom analiziraju i sintetiziraju gledano. Na

samom kraju učenici se samostalno i stvaralački izražavaju u poveznici s filmskim djelom. (Rosandić 1986: 283)

U ovom radu učenici će gledati film „Koko i duhovi“. Pretpostavlja se da su učenici prije gledanja filma već pročitali cjelovit roman koji im je ujedno bio i obvezna lektira. Gabelica i Težak u svom djelu ističu kako je važno da učenici gledanju filma pristupe tek nakon što je književno djelo pročitano jer je ono prvotno bilo zamišljeno kao djelo i treba ga doživjeti u njegovoj originalnosti, ali i zato što gledanje filma ovisi o vizualnim predodžbama, a ono može narušiti umne predodžbe prilikom čitanja. (Gabelica, Težak 2019: 181) Kada se učenici susreću s oba medija – romanom i filmom, tada se najčešće interpretacija temelji na njihovoj usporedbi: likova, odnosa među likovima, govora, fabule, kompozicije, događaja, prostora. Na taj se način razvijaju učenikove analitičke i raspravljачke vještine te kritičko mišljenje; ono potiče njihovu kreativnost. (Biškić 2015: 15)

Nastavni sat kulture i medija započinje **doživljajno – spoznajnom motivacijom**. Ona se prije svega temelji na dijalogu nastavnice s učenicima. Pitanja koja nastavnica postavlja odnose se na roman „Koko i duhovi“ koji su učenici pročitali. *Pročitali ste roman „Koko i duhovi“. Jeste li prilikom čitanja zamišljali njegovu ekranizaciju? Kako je izgledala u vašoj mašti? Koje sve elemente ima vaša ekranizacija? (pokret, zvuk) Jeste li nešto izostavili ili promijenili? Koji se likovi nikako ne mogu izostaviti? Što je s prostorom, možemo li ga u filmu izostaviti? A što bismo mogli dodati? Koje likove, prostore, događaje?* (Težak 2008: 232-233)

U fazi **najave filma** nastavnica najavljuje film koji će se gledati te iznosi učenicima informacije o scenaristu, redatelju i godini nastanka filma. Učenici na odabranom primjeru filma uče pojmove poput igranoga filma, scenarista, redatelja i glumaca. Nakon što se učenicima daju osnovne informacije o filmu koji će

gledati, daju im se i smjernice za lakše praćenje: *Prilikom gledanja filma obratite pažnju na događaje i njihovu kronologiju te na likove, prostor, glazbu i zvukove.*

U fazi **gledanja i slušanja filmskog djela** učenici gledaju cjelovit film „Koko i duhovi“ iz 2011. godine redatelja Daniela Kušana.

Nakon gledanja slijedi faza **objave dojmova**.

Je li vam se svidjelo kako je film zamislio redatelj Daniel Kušan? Što vam se najviše svidjelo? A što vam se nije svidjelo? Što razlikuje film od romana? Biste li voljeli biti glumci? Da možete glumiti u ovom filmu, tko biste voljeli biti i zašto?

U fazi **analize filmskog djela** najviše se pažnje posvećuje kronologiji događaja, likovima i popratnim elementima koje film ima, a književno djelo ne. Također se film sagledava u poveznici s književnim djelom koje su učenici čitali za lekturu i prethodno već obradili.

Analiza filmskog djela započinje kompozicijom. Nastavnica učenicima dijeli pripremljene tablice u koje upisuju redosljed događaja u filmu.

U tablicu koju sam vam podijelila događaje iz filma upisat ćete na način da u stupac pod redni broj događaja zapisujete redne brojeve (1., 2., 3. ...), potom u stupac događaji zapisujete o kojem se događaju radi, primjerice Koko i Zlatko razgovaraju o duhovima. Potom u stupac mjesto i vrijeme radnje upisujete gdje se događaj dogodio i u koje doba dana. U stupac nosioci događaja upisujete tko je sudjelovao u tom događaju koji ste upisali. Tako ćete poredati događaje u filmu kronološki, a potom ćete ih usporediti s kronologijom u književnom djelu te vidjeti poklapa li se u potpunosti. Zadatak možete raditi u parovima.

REDNI BROJ DOGAĐAJA	DOGAĐAJI	MJESTO I VRIJEME RADNJE	NOSIOCI DOGAĐAJA
1.			
2.			

(Diklić 1989: 309-310)

Nakon što učenici ispune prethodnu tablicu događajima i odrede kronološki slijed radnje u filmu, detaljnije se bave likovima. Film je medij koji nam daje mnogo detaljniju karakterizaciju likova, nego što to nude opisi u romanu. Facijalne ekspresije i pokreti važan su dio filma i mnogo nam govore o stanju likova u određenom trenutku.

Učenicima možemo postaviti sljedeća pitanja: *Kako su prikazani likovi u filmu? Saznajemo li o njihovoj karakterizaciji isto koliko i u romanu? Kako se u filmu ostvaruje njihova karakterizacija? Pronađite primjere za to.* (Biškić 2015: 37)

Nakon što učenici spoznaju emocije kao važan element karakterizacije likova prilaže im se nova tablica u kojoj će povezivati likove s osjećajima i trenutcima u kojima se oni izražavaju.

Pronađite ili se prisjetite primjera iz romana i filma u kojem lik izražava osjećaje straha, sreće, zabrinutosti, ljutnje, znatiželje i ljubavi. Popunite tablicu na način da napišete ime lika ili likova uz pojedini osjećaj te trenutak kada se taj osjećaj manifestira. Primjerice, Zlatko osjeća znatiželju kada prolazi kroz tunel i ulazi u tajni hodnik. Tako zapišite po jedan primjer za svaki navedeni osjećaj u tablici. Također možete raditi u parovima.

OSJEĆAJ	LIK	DOGAĐAJ
Strah		
Sreća		
Zabrinutost		
Ljutnja		
Znatiželja		
Ljubav		

(Diklić 1989: 344)

Na samom kraju analize filmskog djela učenici prepoznaju elemente koji se u filmu pojavljuju, a knjiga ih nema. To su prije svega zvukovi, odnosno glazba i boje. Određeni zvukovi i glazba pojavljuju se u specifičnim situacijama kako bi naglasili napetost radnje ili detaljnije dočarali stanje likova. *Zvučni efekti u filmu imaju impresivnu, osjetilnu, emocionalnu i asocijativnu ulogu i značenje.* (Diklić 1989: 332) Boja je pak element otkrivanja te stoga vrlo važna u romanu, ali i u filmu.

Kakvu ulogu u filmu imaju zvukovi i glazba? Opišite prizore u kojima ste zamijetili da je glazba pojačala osjećaj zajedništva, straha, napetosti i pustolovnosti.

Boja je također važan element. Koju je boju redatelj odabrao za Maričinu maramu i zašto? Mislite li da bi se prenijela ista poruka da je marama bila neke tamnije, druge boje? (Biškić 2015: 38)

U fazi **sinteze** nastavnica najčešće samostalno iznosi kratak sadržaj svega interpretiranog na nastavnom satu. Nastavnica ponavlja što je igrani film te tko su redatelj, scenarist i glumci. Potom izdvaja različitosti, koje su učenici prilikom interpretacije uočili usporedbom filma i književnog djela. Ponavlja kako redatelj može izostaviti pojedine događaje i likove, ali kako glavni likovi i glavni motiv, odnosno događaj uvijek moraju ostati isti i u filmu i romanu. Glazba, boje i

zvukovi, koji film čine drugačijim od književnog djela, doprinose napetosti i atmosferi. Film je, uza sve, jedna autonomna i vrlo vrijedna umjetnost.

U fazi **samostalnog i stvaralačkog izražavanja učenika** nastoji se nastavu medija povezati, ne samo s nastavom književnosti, već i nastavom jezika i jezičnog izražavanja.

Prisjetite se barem jedne opasne situacije u kojoj se Koko našao u filmu ili romanu. Osmislite sigurniji način na koji je Koko mogao pristupiti toj situaciji kako bi izbjegao opasnost. Pomozite Koku, osmislite za njega sigurniji način te ga zapišite u svoje bilježnice u obliku pisanog sastavka.

Nastavno područje kultura i mediji najčešće se povezuje s nastavnim područjem književnost i stvaralaštvo, osobito kada je riječ o igranom filmu koji se temelji na nekom (dječjem) romanu. Njihovom usporedbom učenici lakše uče razlikovati različite medije i uočavati specifičnosti svakoga od njih.

5.4. Jezično izražavanje

Jezično je izražavanje prije pojave *Kurikuluma* činilo zasebno nastavno područje, međutim pojavom *Kurikuluma* ono pripada nastavnom području hrvatski jezik i komunikacija. Jezično izražavanje podrazumijeva pisanu i govornu uporabu *hrvatskoga jezika na recepcijskoj, produkcijskoj i interakcijskoj razini*. (Visinko 2010: 10) Jezično izražavanje razvidno je u svim jezičnim djelatnostima: slušanju, čitanju, govorenju i pisanju, a jezične djelatnosti važne su, ne samo u nastavi *Hrvatskoga jezika*, već i u drugim školskim predmetima. Stoga je za zaključiti kako je poučavanje oblicima jezičnog izražavanja nužno i važno. (Visinko 2010: 14) U osnovnoj školi učenici se susreću gotovo sa svim oblicima jezičnoga izražavanja, no najviše se pažnje posvećuje pripovijedanju i opisivanju. Osim što se susreću s raznim oblicima jezičnoga izražavanja, važno je uključiti i što više raznovrsnijih tipova tekstova. Osnovni oblici jezičnoga izražavanja su pripovijedanje, opisivanje, dopisivanje i raspravljanje. Svaki oblik

sadrži niz podoblika, a svaki podoblik ima i svoje vrste. (Visinko 2010: 41) Učenici petoga razreda osnovne škole, prema *Nastavnom planu i programu* (2006.) uče prepoznavati i razlikovati objektivno i subjektivno pripovijedanje te objektivno i subjektivno opisivanje, također uče i stvaralačko prepričavanje uz uvođenje novih elemenata ili izmjene ili dopune priče. U ovom radu prikazat će se pripreme za nastavni sat stvaralačkog prepričavanja, potom za opisivanje lika te vježbu dopisivanja, odnosno pisanje elektroničkog pisma. Prilikom pripremanja nastavnih sati jezičnoga izražavanja potrebno ih je uskladiti s potrebama, interesima i sposobnostima učenika te kulturološkim i tradicijskim vrijednostima mjesta u kojem se učenici, odnosno škola nalazi. (Visinko 2010: 101) Svaki oblik jezičnoga izražavanja ima svoju strukturu i pravila pisanja, odnosno poučavanja no u suštini svaki oblik započinje s razradbom misli (o temi, obliku jezičnoga izražavanja). Potom slijedi prikupljanje podataka te izradba plana na temelju prikupljenog. Slijedi pisanje po planu, usavršavanje napisanog i na koncu je objava sastavka javnosti, odnosno čitanje u razredu. (Visinko 2010: 103-111)

5.4.1. Stvaralačko prepričavanje

Učenici se s prepričavanjem susreću već u nižim razredima osnovne škole. Dobro im je poznato kako pročitano priču prenijeti vlastitim riječima, no pojam stvaralačkoga prepričavanja novi je pojam s kojim se susreću u petom razredu osnovne škole. U *Nastavnom planu i programu* (2006.), u vezi sa stvaralačkim prepričavanjem, izdvajaju se sljedeće ključne riječi: prepričavanje, uvođenje novih elemenata u pripovijedanje (događaj, lik). Stvaralačko prepričavanje odnosi se na prepričavanje u koje se unose novi elementi, poput novih likova ili događaja te na taj način nastaje nova priča.

Na ulomku iz romana „Koko i duhovi“ Ivana Kušana prikazat će se zadatci za poučavanje učenika stvaralačkom prepričavanju. Pretpostavlja se kako će učenici

stvaralačko prepričavanje učiti nakon što su pročitali cjelovito djelo za lektiru te će zadatci počivati na njihovom literarnom iskustvu.

Motivacija za nastavni sat stvaralačkog prepričavanja započinje prisjećanjem radnje pročitanoga romana, odnosno prepričavanjem. Učenici se prisjećaju što je prepričavanje kako bi kasnije mogli uočiti razliku između prepričavanja i stvaralačkoga prepričavanja. *Prisjetite se romana „Koko i duhovi“ i trenutka kada se Miki i Koko nalaze na krovu kako bi bacali papirnate avione. Kako se radnja tada odvijala? Što se dogodilo? Odgovorite na pitanja te u nekoliko rečenica prepričajte taj trenutak iz romana.* U ovom primjeru primjenjuje se pisana vježba, no isti se zadatak može ostvariti i usmenom vježbom.

U **analizu** njihovih uradaka i poučavanje pojmu stvaralačkoga prepričavanja ulazi se nakon pročitanoga barem tri – četiri primjera. Kako bi učenici osvijestili da je prepričavanje istinito iznošenje pročitanog djela, možemo im postaviti pitanje: *Jeste li nešto mijenjali ili dodavali svojim pričama u odnosu na ono što je bilo u romanu?*

Potom se učenicima daje primjer stvaralačkoga prepričavanja koji se odnosi na isti događaj iz romana na kojem su i sami prethodno radili.

Promotrite sada kako sam ja prepričala taj događaj.

„Koko se zajedno s Mikijem popeo na vrh krova kako bi bacali avione koje su sami izradili. Koko je svezao uže oko dimnjaka i oko svoga pasa da ne bi pao, međutim okliznuo se i ostao visjeti na rubu krova. Svom se silom nastojao podići na krov, no što se više povlačio za uže, to se ono više odmatalo s dimnjaka. U tom je trenutku Miki poskočio i čvrsto uhvatio Koka za ruku. Ne ispuštajući ga, povukao ga je na sigurno na krov. Koko je odahnuo kada se našao na čvrstom tlu. Zagrlio je Mikija jer mu je spasio život.“

Što je drugačije? Jesu li te nove pojedinosti utjecale na sadržaj priče? Možemo li moju priču smatrati istom pričom kao što su vaše? Zašto?

Učenici nakon što primijete kako je moja priča različita od njihove jer je radnja promijenjena, iznosi im se definicija stvaralačkoga prepričavanja. I oni sami mogu se poigrati s romanom i okušati se u stvaralačkomu prepričavanju. Nužno je da i učenici sudjeluju u stvaranju novih priča te im se stoga zadaje sljedeći zadatak: *Potaknuti mojom pričom i vi ćete se okušati u stvaralačkom prepričavanju. Pročitat ću vam ulomak iz istoga romana, a vi ćete prepričati radnju na način da u svoje priče unesete nove likove ili nove događaje te stvorite potpuno nove priče. Pustite mašti na volju, samo prilikom pisanja pazite na pravopisna i gramatička pravila.*

„Sve se odigralo u tren oka. Dok je Miki stajao jednom nogom na rubu čamca, a drugom na muljevitom rubu obale, Zlatko je veslom pokazao uvis i začuđeno izustio: „Gle!“ Oba dječaka pogledaše u nebo, ali ništa ne ugledaše jer, osim oblaka i blaga plavetnila, ničega nije ni bilo. A u tom času veslač s dva-tri zaveslaja otisnu čamac od obale. Miki je ostao raskrečen kao mostić preko potoka. Nije znao plivati, i strah mu je istjerao svu krv iz lica, tako da je bilo blijedo kao dlan. (Kušan 2011: 61)

5.4.2. Opisivanje osobe

Vježbe opisivanja često se kombiniraju s drugim oblicima jezičnoga izražavanja, osobito s pripovijedanjem, izvještavanjem i tumačenjem. Učenicima se treba prikazati konkretan primjer na kojem će učiti opisivanje. (Težak 2000: 468) Prema *Nastavnom planu i programu* (2006.) učenici petoga razreda uče subjektivno i objektivno opisivanje osobe te s tim u vezi učenici mogu razlikovati subjektivno od objektivnoga te se i samostalno okušati u subjektivnom opisivanju osobe pismenim ili usmenim putem. *Postupak se opisivanja svladava na recepcijskoj i dijelom na produkcijskoj razini.* (Visinko 2010: 217) Opisivanje je predočavanje kako netko ili nešto izgleda ili kako mi nekoga ili nešto

doživljavamo. Opisivati se mogu predmeti, prostori, a u ovomu primjeru opisivat će se osobe.

U analizu i poučavanje opisivanju osobe krećemo podjelom učenika u grupe i zadavanjem zadataka.

Danas ćemo naučiti opisivati osobe. Podijelit ćemo se u tri grupe prema redovima kako sjedite i svaka će grupa dobiti jedan lik iz romana „Koko i duhovi“. Na listu koji sam pripremila za svaku grupu nalaze se citati, opisi likova iz romana. Pročitajte i promotrite svoje citate.

KOKO	ZLATKO	MIKI
<p>Njega je osobito veselilo što ga u posljednje vrijeme i kod kuće zovu Koko, premda mu je pravo ime, koje je toliko mrzio, bilo Ratko.</p> <p>Koko koji je već kao skakavac letio kroz travu.</p> <p>Kuštravi dječak.</p> <p>Frajer je malo tup i šteta što nema veze s nogometom.</p> <p>Baš si frajer.</p>	<p>-Hm, malo je nevjerojatno – reče Zlatko, visok, koščat dječak, kratke grgurave kose i snažnih vilica.</p> <p>Visoki, suhonjavi dječak uputio se ravno prema nižem kućerku.</p> <p>Glas mu je bio prodoran i hrapav.</p> <p>On je bio mudar i dovitljiv.</p> <p>Dobaci dugonja koji je, mršav i visok, u ovom uskom prostoru bio više</p>	<p>Miki je bio njegov prvi susjed, stanovao je u kući do njihove i čak išao u isti razred s njim.</p> <p>Bilo je nešto neobično na Mikijevu licu: neki izraz posprdnosti i objesti istodobno, nešto neobično lukavo.</p> <p>Kosa mu bijaše izrazito crna i prelijevala se na svjetlu kao svila. Oči su mu bile malo kose, uske pri krajevima i čudno su sjale.</p>

Gdje je sad moj dragi, dobri braco?	nalik na hrta nego na dječaka.	Iza njih je izvirivao Miki, veseliji i nasmijaniji nego ikada.
Tvrdoglavi Koko.	Njegove su se noge zabadale u zemlju poput	-Miki – otegnuto
Činilo mu se, a nije se varao, da nikad nije bio ovako odlučan i smion, ovako lukav.	krakova šestara.	opomenu majka proždrljivog sina.
Reče odjednom Koko koji je po prirodi bio dobroćudan i popustljiv.		Tko bi se nadao da je Miki tako podmukao?
		Bilo joj je već navrh jezika da kaže svom susjedu kako je dobar i zgodan dečko.

Što iz citata saznajemo o likovima? Koje pojedinosti iznose? Navedite točne pojedinosti o svakom liku.

Učenici proučavaju svoje citate, odnosno opise likova iz romana te izdvajaju one koji se odnose na objektivni opis. Nakon što učenici prepoznaju objektivne opise, dalje se poučava što su subjektivni opisi. U primjerima pronalaze one koji govore o osjećajima ili na koji način autor doživljava likove. Osobitu pažnju posvećuju pronalasku epiteta i usporedbi u opisima.

Unosi li autor u opis osjećaje i svoje doživljaje tih likova? Razmislite. Što bi onda bio subjektivni opis? Kako on izgleda? Koje pojedinosti sadržava? Pronađite primjere usporedbi.

Nakon što učenici upoznaju subjektivno i objektivno opisivanje osobe, nužno je upoznati ih i s planom opisa kako bi mogli samostalno pristupiti zadatku

opisivanja osobe. Prilikom opisivanja osobe važno je postaviti si plan opisa i slijediti ga do kraja. Plan postavimo tako da krenemo od općenitih pojedinosti o osobi: kako se zove, koliko godina ima, kakve je građe tijela. Potom krećemo s detaljnijim pojedinostima: kakve ima oči, kosu, kakvu odjeću nosi. Također osobu možemo opisivati i od vrha prema dnu ili na koji drugi način, važno je samo slijediti taj plan do kraja. Učenici naučeno primjenjuju na konkretnom samostalnom zadatku.

Svatko neka odabere jedan sporedni lik iz romana „Koko i duhovi“ i neka ga opiše. U opisu koristite i objektivne pojedinosti, odnosno opišite kako se vaša osoba zove, koliko ima godina i kako izgleda, a potom napišite i svoje osjećaje i doživljaje te osobe: kako ju vi vidite, što osjećate prema njoj, što vam se svidjelo kod nje. Veselim se vašim opisima. Uratke napišite na papir pa ćemo ih staviti na razredni pano.

5.4.3. Dopisivanje – elektroničko pismo

Dopisivanje je oblik jezičnoga izražavanja koji uključuje razne oblike prigodnica koje ljudi šalju jedni drugima: čestitke, razglednice, pozivnice, sms poruke te pisma i elektronička pisma. (Visinko 2010: 194) Danas se najčešće rabe SMS poruke i elektronička pošta za dopisivanje. SMS poruke, danas putem društvenih aplikacija, koriste se za privatnu korespondenciju dok elektroničke poruke koristimo za poslovne svrhe. Učenici petoga razreda uče elektroničko pismo kao oblik dopisivanja.

Za poučavanje elektroničkog pisma kao oblika jezičnoga izražavanja u **motivaciji** s učenicima nastojimo ponoviti što je komunikacija te isto povezati s romanom „Koko i duhovi“ i načinom njihova komuniciranja.

Na koje sve načine možemo komunicirati s nekime? Na koji način Koko komunicira s prijateljima u romanu? Prisjetite se barem jednoga trenutka u romanu kada se komunikacija odvijala pismom.

Pretpostavlja se, obzirom da su učenici roman pročitali, kako će se prisjetiti prijetećih pisama kao oblika komuniciranja te pisma koje Koko šalje golubom na Zeleni Vrh. Također je važno i da učenici primijete kako se u romanu ne komunicira SMS porukama niti elektroničkom poštom. Nakon motivacije učenicima dijelimo primjer elektroničkog pisma napravljenog prema romanu „Koko i duhovi“.

Promotrite sljedeći tekst. Riječ je o elektroničkom pismu koje je Koko poslao svom prijatelju Žoharu na Zeleni Vrh. Pročitajmo što mu je napisao.

Pošiljatelj: koko.milic@skole.hr
Primatelj: zohar@skole.hr
Predmet: Potrebna pomoć
<p>Dragi prijatelju Žoharu,</p> <p>ovdje sam u Zagrebu upao u novu pustolovinu s prijateljem Zlatkom, ali potrebna nam je pomoć. U mom dvorištu pojavio se duh staroga Vinceka čiji smo stan kupili. Stalno nam stižu prijeteća pisma u kojima pišu da se moramo iseliti. Iza stare slike među ostavljenim stvarima pronašao sam crtež sa šifrom, ali nedostaje nam druga polovica. Ne možemo dešifrirati što na njemu piše. Potrebna nam je tvoja pomoć. Ti si pametan i snalažljiv, sigurno ćeš znati što na crtežu piše. Veselim se tvom dolasku.</p> <p>Lijep pozdrav Koko</p>

Promotrimo detaljnije Kokovo pismo. Za e-pismo važno je slijediti pravila njegova oblikovanja. Od kojih se dijelova sastoji?

Učenici na konkretnom primjeru elektroničkog pisma uče dijelove koje ono nužno mora sadržavati. Elektroničko pismo sastoji se od četiri dijela: zaglavlja, obraćanja i oslovljavanja primatelja, sadržaja pisma i pozdrava i potpisa. Svako e-pismo koje nema sva ta četiri dijela nije potpuno pismo i u njemu nisu poštovana pravila pristojnog komuniciranja. Treba poštovati internetski bonton kao i pravopisna i gramatička pravila. Također je važno učenike naučiti kako postoje različiti načini oslovljavanja primatelja, ali i pozdrava na kraju pisma te da ono ovisi o tomu kome se obraćamo. (*Hrvatski bez granica* 5, 2019.)

U samostalnom i stvaralačkom zadatku učenici se okušavaju nakon naučene definicije e-pisma i dijelova od kojih se ono sastoji.

Napišite elektroničko pismo autoru Ivanu Kušanu. U svom pismu autoru napišite kako vam se svidjelo djelo „Koko i duhovi“ i što vam se najviše svidjelo u njemu, a što biste voljeli da je bilo drugačije. Pazite da vam pismo ima sve potrebne dijelove i da je napisano u skladu s pravilima pravopisa, gramatike i internetskog komuniciranja. Svoja pisma napišite u bilježnice. Autorova adresa je ivan.kusan@gmail.com. Stavite kako pisma šaljete sa svojih školskih adresa.

Jezično izražavanje važan je dio nastavnog predmeta *Hrvatski jezik* jer učenici njime pokazuju sva svoja znanja stečena u nastavnim područjima. Ono nam također govori i o učenikovu stupnju pismenosti i kreativnosti koju posjeduje. Nastavnici bi se trebali neprestano baviti jezičnim izražavanjem, a književna djela koja učenici čitaju izvrsna su podloga za različite oblike jezičnoga izražavanja. Prilikom interpretacije svakog književnog djela, osobito lektirnih djela koje učenici čitaju cjelovita, može se uključiti koji oblik jezičnoga izražavanja. Na taj se način razvija učenikova svijest o važnosti, ali i općenito ulozi jezičnoga izražavanja u nastavi *Hrvatskoga jezika*.

6. ZAKLJUČAK

Dječja književnost, iako naizgled jasan termin, otvara brojna pitanja i nedoumice. Definiciju dječje književnosti ne možemo jednoznačno navesti jer još uvijek nije sasvim jasno koja se djela mogu ubrojiti u tu skupinu i do koje dobne skupine uopće podrazumijevaju djecu. No uzmemo li u obzir pojmove književnosti, djece i namjene, dolazimo do definicije dječje književnosti kao književnosti namijenjene djeci do 14. godine i koja je svojim obilježjima prikladna dječjoj dobi i njihovu razvoju i obrazovanju. Prva dječja djela pojavljuju se krajem 17. stoljeća, međutim ona su još tada nosila mnoga obilježja koja i nisu bila prikladna djeci. S pojavom umjetničke priče u 19. stoljeću sve se više razvija zabavljačka strana dječje književnosti, a svoj maksimum doživljava u 20. stoljeću. Upravo se u 19. stoljeću javlja i dječji roman, a stoljeće kasnije sve više autora predstavlja različite žanrove dječjeg romana. Dječja književnost u Hrvatskoj bogata je i dobro razvijena unatoč tomu što se javila stotinjak godina kasnije nego u svijetu.

Kako svjetska, tako i hrvatska dječja djela sastavni su dio nastavnog predmeta *Hrvatski jezik*. Njihova pedagoška, ali i estetska vrijednost važni su za obrazovanje mladih. Dječja se djela čitaju tijekom osnovnoškolskog obrazovanja. Proučavajući aktualni *Nastavni plan i program za osnovnu školu* iz 2006. godine te *Kurikulum za osnovne škole i gimnazije* iz 2019. godine vidljivo je da se učenici viših razreda osnovne škole bave dječjom književnosti, odnosno dječjim romanom i na temelju ulomaka dječjih romana uče o njegovim karakteristikama. U pojedinom se razredu veći naglasak stavlja na jednu vrstu dječjeg romana. Razvijajući svoja znanja i vještine do 8. razreda očekuje se da učenici na kraju osnovnoškolskoga obrazovanja mogu samostalno interpretirati djela dječje književnosti. Odabrana su reprezentativna djela za cjelovito čitanje, odnosno obveznu lektiru, a pozitivno je što se nastavnicima daje sloboda u odabiru.

Ivan Kušan značajan je hrvatski autor dječjih romana čija se djela nalaze na popisu obvezne lektire u 5. razredu osnovne škole. Učenici ga vrlo rado čitaju, a osobito njegov kriminalistički ciklus romana o dječaku Koku. Iako se roman „Koko i duhovi“ prvenstveno čita kao školska lektira i time povezano, interpretira na satu književnosti, nije isključeno da se roman iskoristi i u nastavi jezika, medija i jezičnoga izražavanja. Upravo ovim radom pokazujemo mogućnosti koje nam nastava *Hrvatskoga jezika* nudi. Sat lektire napravljen je u skladu s kreativnim pristupom lektiri i time učenicima zasigurno zanimljiviji. Učenici trebaju aktivno sudjelovati u interpretaciji jer usmjerenim zadacima sami dolaze do odgovora. U nastavi jezika književna nam djela mogu izvrsno poslužiti kao lingvometodički predlošci za poučavanje jezičnih pojava. Učenicima djelo i ne treba nužno biti poznato, odnosno ne trebaju ga pročitati cjelovito da bi radom na jezičnim zakonitostima teksta uvidjeli sav njegov značaj. Književno djelo vrlo često postaje predložkom igranim filmovima i vrijedno je učenike upoznati s obje umjetnosti, odnosno s originalom, a tek poslije s drugim medijem. Dječji roman, kao i svako djelo, otvara dijalog s učenicima. Radom na tekstu učenici bi trebali razvijati svoje jezično izražavanje, ono budi maštu i usmjerava ih u vlastitom stvaralaštvu.

Nastavni predmet *Hrvatski jezik* ključan je u odgoju i obrazovanju, a djeca ga danas sve više doživljavaju kao problem. Rješenje tomu možda leži u organizaciji nastave, a djeca uživaju kada je sat dinamičan i raznovrstan. Kao što je već rečeno u uvodu, predmet *Hrvatski jezik* nudi razne mogućnosti i igre u nastavi, a književna djela samo su sredstva za njegovo što bolje ostvarenje.

7. LITERATURA

1. Biškić, I. (2015). *Filmske ekranizacije Lovrakovih i Kušanovih dječjih romana*. Hrvatski, 13 (1), 9-43.
2. Crnković, M. (1982). *Dječja književnost: priručnik za studente i nastavnike*. Školska knjiga. Zagreb.
3. Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje. Zagreb.
4. Diklić, Z. (1989). *Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti*. Školska knjiga. Zagreb.
5. Gabelica, M., Težak, D. (2019). *Kreativni pristup lektiri*. Ljevak. Zagreb.
6. Hranjec, S. (1998). *Hrvatski dječji roman*. Znanje. Zagreb.
7. Idrizović, M. (1984). *Hrvatska književnost za djecu*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
8. Jozić, Ž. (2013). *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
9. Julijana Levak, Iva Močibob, Jasmina Sandalić, Ida Pettö, Ksenija Budija (2019). *Hrvatski bez granica 5. Integrirani udžbenik hrvatskoga jezika u 5. razredu osnovne škole*. Školska knjiga. Zagreb.
10. *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. (2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb.
11. Kušan, I. (2011). *Koko i duhovi*. Znanje. Zagreb.
12. *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006.) Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Narodne novine br. 102.
13. Rosandić, D. (1986). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Školska knjiga. Zagreb.
14. Silić, J., Pranjković, I. (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika - za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
15. Težak, D. (2008). *Portreti i eseji o dječjim piscima*. Tipex. Zagreb.

16. Težak, D. (1990). *Dječji junak u romanu i filmu*. Školske novine. Zagreb.
17. Težak, S. (2000). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*. Školska knjiga. Zagreb.
18. Visinko, K. (2010). *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika : pisanje*. Školska knjiga. Zagreb.
19. Zalar, I. (1983). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.
20. Zima, D. (2011). *Kraći ljudi – povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Školska knjiga. Zagreb.

8. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

U ovom radu daju se opće informacije o definiciji dječje književnosti, povijesti njenoga razvoja i vrstama koje u nju spadaju. Najveći se naglasak stavlja na dječji roman i njegovu primjenu o osnovnoškolskom obrazovanju. Analiza *Nastavnog plana i programa, Kurikuluma* i čitanke *Hrvatski bez granica* rezultirala je spoznajom kako je dječji roman bogato zastupljen u osnovnoj školi te učenici na brojnim ulomcima uče njegove zakonitosti. Roman „Koko i duhovi“ obvezna je lektira za 5. razred osnovne škole i učenici na satu lektire interpretiraju cjelovito djelo. Međutim, dječji roman ne mora se isključivo koristiti u nastavi književnosti, već je njegova primjena mnogo šira pa se tako može koristiti kao lingvometodički predložak u nastavi jezika, predložak za poučavanje novim vrstama medija u nastavi kulture i medija te kao samostalno i stvaralačko izražavanje učenika u nastavi jezičnoga izražavanja. Svako nastavno područje *Hrvatskoga jezika* jednako je važno i vrijedno, a njihovim se međusobnim povezivanjem dodatno utječe na razvoj i osvješćivanje ljepote materinskoga jezika.

Ključne riječi: hrvatski jezik, dječja književnost, dječji roman, nastavna područja Hrvatskoga jezika, „Koko i duhovi“, Ivan Kušan

Prijevod naslova na strani jezik: Children's novel in the teaching areas of the Croatian language

Prijevod ključnih riječi na strani jezik: Croatian language, children's literature, children's novel, teaching areas of the Croatian language, "Koko and the ghosts", Ivan Kušan